

Antti Alaja

MIKÄ IHMEEN DEGROWTH?

Johdatus kasvukritiikin uuteen aaltoon

© Antti Alaja ja Kalevi Sorsa -säätiö rs
Kansi ja ulkoasu: Harri Heikkilä
Taitto: Fredrik Bäck
Paino: WS Bookwell Oy Jyväskylä 2011
ISBN 978-952-5689-34-1 (nid.)
ISBN 978-952-5689-35-8 (pdf)

Antti Alaja

MIKÄ IHMEEN DEGROWTH?

JOHDATUS KASVUKRITIIKIN UUTEEN AALTOON

Sisällys

Sisällys.....	5
Johdanto: Degrowth – Vaihtoehto vasemmistolle?	6
1. Liike	13
Kolme lähestymistapaa ”kasvuun” ja degrowth-kritiikin muotojen tyypittelyä ...	13
Degrowth: kestävän kehityksen kritiikki ja uusi poliittinen projekti	16
Vauraiden maiden talouskasvu, hyvinvointi ja maapallon rajat	18
Uusi eurooppalainen liikehdintä	21
2. Ajattelijat	25
Hamilton: Kuluttajakansalaisuudesta elämän ekologiseen downshiftaamiseen ...	25
New Economics Foundation: 21-tuntinen työviikko.....	28
Jackson: Vaurauden uudelleenmäärittely toimintakyvyn kautta	31
Latouche: Radikaali pako globaalitaloudesta	36
Uvila & Pasanen: Tyytyväisyyden ja onnellisuuden tuottaminen vähemmällä ...	39
3. Keskusteluja	45
Degrowth: Länsimaiden supistuva BKT vai ”rentous” suhteessa BKT:hen?	45
Degrowth-talous – mutta millä keinoin?	48
Finanssikriisi, elvytystoimien oikeutus ja kestävä degrowth	51
Kriisi-keynesiläisyys vai pitkän tähtäimen vihreä keynesiläisyys?	54
Kasvun ja ympäristöhaittojen irtikykentä	57
4. Ekologinen modernisaatio, työllisyys ja hyvinvointivaltio	63
Lähteet	70

Johdanto:

Degrowth – Vaihtoehto vasemmistolle?

Taluskriisi ja kasvava tietoisuus ihmiskuntaa uhkaavan ympäristö- ja ilmastokriisin pahenemisesta ovat ajaneet taloudelliset ja poliittiset voimat epävarmuuden tilaan siitä, onko yhteiskuntien kehityssuunta ollut oikea. Kriitikoiden mukaan viime vuosikymmenten kasvumalli on osoittautunut kriisialttiiksi, eriarvoiseksi sekä ekologisesti kestäättömäksi. YK:n, EU:n, G20:n ja OECD:n kaltaiset vaikutusvaltaiset talousinstituutiot ovat tässä keskustelussa korostaneet, että uusi kasvuprojekti tulisi rakentaa ”vihreän talouden” tai ”kestävän kasvun” tai ”Green New Dealin” kaltaisten käsitteiden varaan¹. Ympäristöpolitiikkaan haetaan uutta suuntaa kesällä 2012 järjestettävässä YK:n kestävän kehityksen huippukokouksessa Brasilian Rio de Janeirossa².

¹ YK:n ympäristöohjelma (UNEP) lanseerasi vuonna 2008 vihreän talouden aloitteen. Ideana on, että investoinnit esimerkiksi vihreään teknologiaan, infrastruktuuriin ja uusiutuvaan energiaan auttaisivat talouskehitystä ja loisivat työpaikkoja, samalla, kun päästöt vähenisivät ja ihmiskunnan ekologinen jalanjälki pienenesi (UNEP 2011b). OECD:n vihreän kasvun julkilausuma katsoo, että vihreä ja kasvu voivat kulkea ”käsi kädessä” (OECD 2011). Ilmo Massa (2009) on kääntänyt Green New Deal -käsitteen vihreäksi sopimukseksi. Vihreä sopimus viittaa siihen, että finanssikriisin jälkeinen elvytys- ja investointipolitiikka tulisi suunnata niin, että samalla löydetään ratkaisuja ilmasto- ja energiakriisiin.

² Kaupungissa järjestettiin vuonna 1992 myös YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi (UNCED), minkä vuoksi kokoukseen viitataan myös nimellä ”Rio+20”.

Samaan aikaan degrowth-käsitteen ympärille muodostunut yhteiskunta-kritiikki on lähtenyt leviämään länsimaissa etenkin nuoren polven tutkijoiden ja aktivistien joukoissa. Kasvukriitikot katsovat, että on rikottava vallitseva tabu siitä, että BKT-kasvu³ voisi olla yhteiskunnallisesti ja ekologisesti kestävä. Paraikaa eurooppalaisissa lehdistöissä, blogosfäärissä ja tieteellisissä julkaisuissa käydäänkin keskustelua siitä, lisääkö BKT-kasvu enää hyvinvointia taloudellisesti kehittyneimmässä yhteiskunnassa tai onko talouskasvu enää edes ekologisesti mahdollista? Radikaalin ympäristöliikkeen nuoret intellektuellit painottavat, että meidän on vapauduttava ”vanhasta kasvuparadigmasta” ja ”kasvupakosta”.

Degrowth kerää kannattajia myös Suomessa. Suomeen perustettiin vuonna 2010 verkostomaisesti toimiva degrowth-liike, ja useat suomalaisen ympäristöliikkeen keskeiset hahmot argumentoivat degrowth-strategian, ”talouseläksen” tai ”kohtuutalouden” puolesta. Syyskuussa 2010 järjestetty *Kasvu murroksessa* -seminaari Vanhalla ylioppilastalolla keräsi satamäärin ihmisiä kuuntelemaan kansainvälisiä degrowth-hahmoja. Kasvukriitikot korostavat, että on pyrittävä rakentamaan yhteiskunnan instituutiot uudelleen sen varaan, että talous ei enää kasva tai voi kasvaa 2010-luvulla. Meidän tulisi siis laatia b-suunnitelma.

Länsimaissa on alkanut kasvun rajoja koskevan keskustelun toinen aalto. Kasvutalouden ja ympäristön kantokyvyn kestävyuden yhdistelmästä on esitetty pessimistisiä arvioita viimeistään 1970-luvun alusta lähtien. Ympäristötaloustieteilijöistä koostuneen Rooman klubin *Kasvun rajat* -tutkimus lienee näistä puheenvuoroista vaikutusvaltaisin (esim. Meadows et al 2005). Luonnonvarojen kulutuksen katsottiin asettavan rajat talouden kasvulle. Tämä uutta kasvukritiikkiä käsittelevä raportti on saanut inspiraationsa vauraiden maiden kasvukritiikin uudesta aallosta 2000-luvulla, joka on nostanut

3 *Bruttokansantuote (BKT) kuvaa tuotannon arvonlisäystä. Bruttokansantulon käsitteen erottaa BKT:sta se, että mukaan lasketaan ulkomailta saadut ja sinne maksetut tulot. Nettokäsitteissä eli nettokansantuotteessa ja nettokansantulossa on huomioitu pääoman kuluminen eli rakennusten ja koneiden uusiminen. BKT:ta käytetään talouden suhdannevaihteluiden ja talouden rakenteen kuvaamiseen sekä esimerkiksi EU:n hallinnossa. (Savela 2011) Maiden välisten elintasoerojen kuvaamiseen käytetään tavallisesti henkeä kohden laskettua ostovoimakorjattua BKT:ta.*

esiin kysymyksiä talouskasvun oikeutuksesta ja suhteesta hyvinvointiin sekä kasvun ekologisista rajoitteista.

Degrowth on tehokas poliittinen slogan, joka on onnistunut nostamaan kasvukritiikin takaisin eurooppalaisen politiikan agendalle. Genren kirjallisuuden sisällä on suuria eroja, puhuttiin sitten yhteiskunta-analyysista, toimintatavoista tai politiikkajohtopäätöksistä. Kirjoja yhdistää kuitenkin kriittinen suhde talouskasvuun edistyksen, kestävyuden ja hyvinvoinnin mahdollistajana vauriissa OECD-maissa. Globaalia ympäristökriisiä ei katsota voitavan ratkaista pelkästään tuottavuuden, teknologian, investointien, ekotehokkuuden tai talouskasvun avulla. Talouskasvun katsotaan toisaalta olevan suorastaan ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden este. Degrowth on tärkeä erottaa kasvukritiikistä, joka tavoittelee sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämpää kasvumallia. Tässä raportissa käsitellään kasvukritiikkiä, joka rakentuu talouskasvun negaation ympärille.

Kriittinen yhteiskunnallinen keskustelu kasvun ekologisista rajoista sekä kasvun ja hyvinvoinnin suhteesta on saavuttanut myös institutionaalista näkyvyyttä monissa OECD-maissa⁴.

Käynnistynyttä keskustelua talouskasvusta, kasvulupauksesta ja kasvun ekologisista sekä sosiaalisista rajoista on tärkeää pohtia myös sosialidemokraattisen ajatuspajan kestävästä kasvusta käsittelevän projektin työssä, sillä deg-

⁴ *Gloaalissa mittakaavassa tunnetuin BKT:n rajoista ja hyvinvoinnin mittaamisesta keskustelua käynyt instituutio lienee Ranskan presidentti Nicholas Sarkozyn nimeämä Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress -komissio. Komissio kartoitti sitä, minkälaisia uusia taloudellisia ja sosiaalisia mittareita voitaisiin kehittää BKT:n rinnalle, jotta mittarit voisivat tarjota realistisemmän kuvan hyvinvoinnin kehityksestä. Sarkozy pyysi kolme vaikutusvaltaista taloustieteilijää Joseph Stiglitzin, Amartya Senin sekä Jean-Paul Fitoussin mukaan komission sisällölliseen työhön. Toiseksi Iso-Britannian työväenpuolueen hallituksen nimeämä Kestävän kehityksen komissio julkaisi professori Tim Jacksonin laatiman selvityksen Prosperity Without Growth (2009), jossa tarkastellaan BKT-kasvun ja vaurauden suhdetta. Saksan liittopäivät nimesi vuoden 2011 alusta alkaen erityisvaliokunnan pohtimaan talouskasvua, hyvinvointia ja elämänlaatua uudessa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Suomessa valtioneuvoston kanslia nimitti vuonna 2010 hyvinvointi-indikaattoreita kartoittavan HYMY-työryhmän, jonka puheenjohtajana toimi Jukka Pekkarinen.*

rowth-ajattelua on tarjottu lukuisissa puheenvuoroissa vasemmistolaisen ja vihreän talous- ja yhteiskuntapolitiikan vaihtoehdoksi rajallisten materiaallisten resurssien maailmassa. Kasvuun kohdistuva kritiikki on yksi mielenkiintoisimmista ja näkyvimmistä nykykeskusteluista, eikä myöskään sosialidemokratia voi sivuuttaa sitä.

Raportissa esitellään ja jäsennellään niitä ajatuksia ja yhteiskunta-analysejä, joita kasvukriittinen degrowth-genre on nostanut keskusteluun viime vuosina. Tarkoituksena on myös paikoin arvioida ajatusten ympäristöpoliittista, sosiopoliittista sekä taloudellista tarkoituksenmukaisuutta. Raportin perimmäisenä pyrkimyksenä on kuitenkin tarjota lukijalle katsaus kasvukriittikin uuden aallon ajatteluun eikä julkaisussa ole edellytyksiä uuden kasvukriittisen genren kokonaisvaltaiseen arviointiin. Analyysi pyrkii osoittamaan mihin yhteiskunnallisiin ongelmiin kiinnitetään huomiota kasvukriitikkissä, ja mitkä näkökulmat jätetään vähemmälle huomiolle.

Ensimmäisessä luvussa luodaan ensin lyhyt yleiskatsaus ”kasvuun” kasvukriittikin kohteena sekä hahmotellaan degrowth-ajattelun eri koulukuntia. Eri degrowth-koulukunnilla on erilaisia käsityksiä siitä, mihin kasvu viittaa, ja mihin suuntaan yhteiskuntaa tulisi uudistaa kestävämmän kasvun lopettamiseksi. Toiseksi degrowth-liikettä käsitellään uutena sosiaalisena liikkeenä, joka on onnistunut mobilisoimaan ihmisiä vauriissa maissa. Käsitteen nähdään haastavan ”tyhjää lupautusta” kestävästä kehityksestä ja talouskasvusta luopuminen nähdään rikkaiden länsimaiden moraalisenä velvoitteena rajallisten resurssien maailmassa. Vahvan ekologisen kestävyuden saavuttamisen katsotaan edellyttävän myös talouskasvuun puuttumista. Lopuksi luvussa luodaan lyhyt katsaus kasvukriittisen ajattelun lähihistoriaan ja kiinnitetään huomiota degrowth-liikkeen nopeaan leviämiseen ympäri Länsi-Eurooppaa.

Toisessa luvussa esitellään viisi yhteiskunta-analyysiä, jotka katsotaan kuuluvaksi samaan degrowth-genreen. Kirjoittajien esittelyn kautta hahmotuvat myös eri degrowth-suuntaukset, joita kirjoittajien tekstit osaltaan heijastavat. Australialainen filosofi Clive Hamilton suosittelee kulutuksen laskua yksilöllisen downshiftauksen⁵ kautta. Englantilaisen New Economics Founda-

⁵ Englannista lainatusta downshiftauksesta on tullut viime vuosina trendikäs käsite, jota käytetään laajalti suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Downshiftauksen ohella voidaan puhua elämäntavan leppoistamisesta.

tionin tutkijat puolestaan suosittelivat rakenteellisempaa ratkaisua downshiftauksen toteuttamiseksi: yleisen viikkotyöajan lyhentämistä 21 tuntiin. Tim Jacksonin lähestymistapa on pragmaattisempi, hän suosittelee monia yksittäisiä uudistuksia kohti hitaamman kasvun yhteiskuntaa, jotka heijastaisivat uutta käsitystä vauraudesta. Ranskalainen Serge Latouche ja suomalaiset Jarna Pasanen ja Marko Ulvila pitävät puolestaan degrowthin edellytyksenä radikaalia muutosta ja suorastaan vallankumouksellista yhteiskunnan arvojen uudelleenmäärittelyä.

Kolmannessa luvussa käsitellään keskeisiä degrowth-genren ympärillä käytäviä debatteja.

Genressä vallitsee avoin jännite sen suhteen, määritelläänkö yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi BKT:n supistaminen vai ”rentous” suhteessa BKT-mittariin. Onko kasvukritiikissä siis kyse BKT-mittarin asemasta päätöksenteossa vai kansantalouksien BKT-kasvusta itsessään? Kasvunjälkeiseen yhteiskuntaan tähtäävän analyysin mukaan meidän tulisi luopua BKT:stä ja kehittää uusia hyvinvoinnin mittareita, jotka ohjaisivat yhteiskuntapolitiikan kestävämmälle uralle⁶. Kolmannessa luvussa kysytään myös, millä keinoin monien kasvukriitikoiden hahmottelema muutos kohti hidastuvan tai supistuvan BKT:n taloutta voisi olla ylipäätään saavutettavissa? Kysymystä lähestytään muun muassa uusklassisten kasvuteorioiden käsittelyn kautta.

Kolmannessa luvussa analysoidaan myös degrowth-liikkeen vaikeuksia vastata viime vuosien finanssi- ja talouskriisin haasteeseen, sillä BKT:n kasvun hidasa elpyminen on johtanut työttömyyden kasvuun sekä hyvinvointisektorien leikkauksiin. Useissa liikkeen piiristä tulleissa analyyseissä on suhtauduttu penseästi keynesiläiseen suhdannepolitiikkaan, jonka kautta on pyritty vakauttamaan kokonaiskysynnän taso. Toiset kirjoittajat hyväksyvät varauksellisesti kriisin yhteydessä harjoitetun raha- ja finanssipoliittisen elvytyksen, mutta ”pitkän tähtäimen keynesiläisyys” nähdään mahdottomana. ”Vihreä keynesiläisyys” ja degrowth-strategia ovat esiintyneet keskusteluissa vaih-

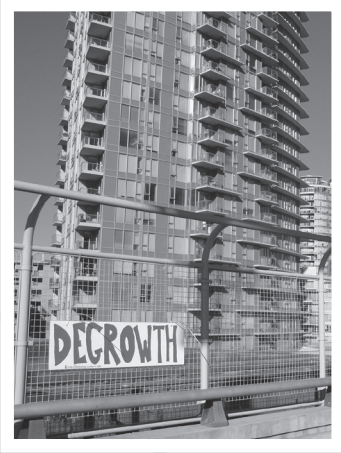
⁶ Tässä raportissa ei ole edellytyksiä käsitellä sitä yhteiskuntapoliittista keskustelua, jota käydään uusista hyvinvoinnin, sosiaalisen edistyksen sekä ekologisen kestävyuden mittareista. Professori Juho Saari on laatimassa Kalevi Sorsa -säätöille julkaisua onnellisuuspolitiikkaan, talouskasvuun ja hyvinvointiin liittyen. Uusiin hyvinvoinnin mittareihin liittyen ks. esim. Hoffren 2011, Savela 2009 tai Simpura 2009.

toehtoisina tapoina vastata finanssi- ja talouskriisiin. Lopuksi kolmannessa luvussa esitellään debattia talouskasvun ja ympäristöhaittojen irtikytkemisestä, talouden materiaalsen perustan supistamisesta sekä tietotaloudesta.

Neljännessä johtopäätösluvussa lähdetään liikkeelle teesistä, että talouskasvun ympärille rakentuva yhteiskuntakritiikki ei ole tarkoituksenmukaisin vastaus aikamme ongelmiin. Talous- ja yhteiskuntapolitiikan muutosta on kasvukritiikin ohella mahdollista hahmottaa myös ekologisen modernisaation näkökulmasta. Kasvukritiikin näkökulmasta ekologinen modernisaatio perustuu epärealistiseen ajatteluun, mutta ovatko toimet talouden laadullisen muutoksen edistämiseksi sittenkin se realistisempi poliittinen vaihtoehto verrattuna ajatuksiin elintasoan vapaaehtoisesti laskevasta länsimaisesta keski-luokasta? Johtopäätösluvussa sivutaan myös kysymyksiä työmarkkinoiden kehittämisen suunnasta, julkisen hyvinvointivastuun laajuudesta sekä kapean kuluttajakansalaisuuden haastamisesta.

Tämä raportti on osa Kalevi Sorsa -säätiön *Kohti kestäväää kasvua -projektiä*. Kiitos Palkansaajasäätiölle, jonka tuki kasvuprojektille on mahdollistanut raportin tuottamisen. Haluaisin kiittää projektin asiantuntijoita heidän panoksestaan työn ohjaamisessa. Kiitokset Pertti Sorsalle, Mikko Majanderille, Matti Niemelle, Matti Ylöselle, Jussi Ahokkaalle, Elina Aaltiolle, Venla Virkamäelle, Elisa Lipposelle sekä Hildur Boldtille asiantuntevista kommentista. Erityisesti suuret kiitokset Sonia Meltille, jonka panos raportin viimeistelyvaiheessa on ollut tärkeä.

1.

Liike

KOLME LÄHESTYMISTAPAA ”KASVUUN” JA DEGROWTH-KRITIIKIN MUOTOJEN TYYPITTELYÄ

Seuraavassa esitellään erilaisia lähestymistapoja ”kasvuun” ja eri degrowth-ajattelun suuntauksiin. Eri lähestymistapojen hahmottelu tarjoaa tarvittavan työkalun degrowth-genren kasvukritiikin ymmärtämiseen. Kuten tässä raportissa alleviivataan, degrowth-genren teksteissä ei vallitse yksimielisyyttä siitä, mitä on se kasvu jota vastustetaan, ja minkä kasvun – BKT:n, talouden eri sektoreiden, saastumisen, investointien vai kulutuksen – on supistettava degrowth-kehityksen saavuttamiseksi. Tutkija Joachim Spangenberg (2010) on huomauttanut *De(growth) and Sustainable Development* -artikkelissa, että kasvukriittisessä liikkeessä ”kasvu” voi viitata: 1) julkiseen kasvudiskurssiin kasvun ajurina 2) taloustieteen politiikkasuosituksiin sekä talousajattelun ideologioihin sekä 3) kasvun vaikutuksiin.

Julkisessa kasvudiskurssissa talouskasvu näyttäytyy edistyksen edellytyksenä eri elämän alueilla. Talouskriisien keskellä talouskasvu esitetään ratkaisuna ongelmiin. Schmelzer ja Passadakis (2011) ovat erotelleet, mitä kaikkia lupauksia talouskasvuun liittyy yhteiskunnallisessa keskustelussa. Talouskasvun katsotaan: 1) parantavan elämänlaatua 2) auttavan köyhyyden vastaisessa kamppailussa 3) helpottavan uudelleenjakoa 4) alentavan työttömyyttä 5) lisäävän ympäristönsuojelun resursseja 6) olevan julkisen talouden kestävyysedellytys. Tätä kautta julkisesta kasvudiskurssista muodostuu

talouskasvun ajuri ja mahdollisimman nopea BKT-kasvu määrittäyty talous- ja yhteiskuntapolitiikan ensisijaiseksi tavoitteeksi.

Taloustiede taas luo painetta ohjata politiikkaa talouskasvua tukevaan suuntaan. Keynesiläinen kasvupolitiikka kiinnittää huomiota kysyntäpuolen tekijöihin kasvun edellytyksenä, mutta uusklassinen taloustiede korostaa, että kasvun saavuttamiseksi verotusta ei saa kiristää liikaa ja energian hinta on pidettävä alhaalla. Toisin kuin julkinen kasvudiskurssi, joka katsoo talouskasvun olevan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ekologisen kestävyys edellytys, uusklassinen taloustiede painottaa usein, että julkisen sektorin panostukset kansalaisten hyvinvointiin tai ekologinen sääntely ovat haitallisia kasvupolitiikan kannalta. (Spangenberg 2010)

Kasvun vaikutuksilla Spangenberg viittaa talouskasvun havaittuihin vaikutuksiin kuten toteutuneeseen työllisyyteen sekä luonnonvarojen käyttöön. Vaikutusten tarkastelun kautta hän pyrkii purkamaan julkisen kasvudiskurssin lupauksen siitä, että talouskasvu automaattisesti johtaisi ympäristön tilan parantumiseen tai työllisyyden kasvuun. Kokonaistuotannon kasvu parantaa työllisyyttä, mutta samalla työn tuottavuuden kasvuun ja työajan pidentämiseen pyrkivä uusklassisen taloustieteen kasvupolitiikka vaikuttaa työllisyyttä heikentävästi. Sama huomio pätee, kun tarkastellaan talouskasvun ja luonnonvarojen käytön suhdetta. Mahdollisuus resurssitehokkuuden parantamiseen saattaa vaikuttaa luonnonvarojen käytön supistumiseen vaikka talous kasvaisi. Pitkällä tähtäimellä tarvitaan kuitenkin politiikkatoimia, sillä resurssitehokkuuden kasvuvauhti on nykyisellään hitaampi kuin BKT-kasvu. (Ibid.)

Jeroen van den Berg on eritellyt degrowth-koulukuntia ideaalityyppeihin. Näitä ovat: 1) negatiivisen BKT-kasvun tavoittelu 2) kulutuksen vähentäminen 3) työajan lyhentäminen 4) radikaali yhteiskunnallinen muutos ja 5) talouden materiaalsen perustan negatiivinen kasvu. (van den Berg 2011) van den Berg kiinnittää huomiota siihen, että eri kirjoittajat käsittelevät eri kulmasta kysymystä siitä, miten degrowth-taloutta kohti tulisi edetä? Toiset korostavat, että degrowth-talouteen voidaan siirtyä työaikaa ja kulutusta vähentämällä, toiset taas uskovat yksittäisten yhteiskunnallisten reformien voimaan. Radikaalit degrowth-suuntauksukset tähtäävät perusteellisempaan ”kulttuuriseen vallankumoukseen”. Talouden materiaalsen perustan supistumiseen tähtäävä ajattelu ei sen sijaan van den Bergin mukaan merkittävästi eroa ympäristötaloustie-

teen, vihreän talouden tai kestäväen kasvun tavoitteenasettelusta. Materiaalisen perustan supistuminen ei välttämättä edellytä BKT:n supistumista.

Uudessa kasvukriittisessä genressä vallitsee selkeää ristivetoa sen suhteen, onko tavoitteena itse asiassa BKT-mittarin jälkeinen yhteiskuntapolitiikka vai supistuva BKT. BKT-mittari koetaan riittämättömäksi mittaamaan yhteiskunnallista kehitystä, mutta toisaalta BKT:n supistaminen asetetaan itsetarkoitukselliseksi tavoitteeksi. Konrad Ottin mukaan BKT-mittariin keskittyvän kritiikin mukaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa olisi otettava ”rento” tai ”yhdentekävä” suhtautumistapa BKT:hen. Toiseksi suuntaukseksi Ott nimeää ajattelutavan, jonka mukaan BKT:n kasvu on ristiriidassa vahvan ekologisen kestävyuden ja talouden materiaalisen perustan supistumisen kanssa. Talouskasvun ja ympäristötuhojen irtikytkeminen ei ole näkemyksen mukaan mahdollista, mistä johtuen on luovuttava myös BKT:n tavoittelusta. (Ott 2010)

Schmelzer ja Passadakis (2011) erottelevat sosiaalisen ja ekologisen kasvukritiikin. Sosiaalinen kasvukritiikki lähtee liikkeelle siitä, että tietyn yltäkyläisyyden tason jälkeen hyvinvoinnin, onnellisuuden ja elämänlaadun ei voi enää katsoa riippuvan talouden kasvusta. Talouskasvun haitat ovat suurempia kuin hyödyt. Sosiaalinen kasvukritiikki perustuu huomioon talouskasvun ja elämänlaadun irtikytkeytymisestä. Kasvun tavoittelu saattaa täten olla este ”hyvän elämän” tavoittelulle. Ekologinen kasvukritiikki puolestaan väittää, että ”talouskasvu” vie väistämättä liikaa luonnonvaroja, mikä tuhoaa tulevien sukupolvien edellytykset hyvään elämään. Talouden materiaallinen koko on sopeutettava rajallisten resurssien määrään.

Schmelzer ja Passadakis (2011, 63–65) tarkastelevat eri kasvukritiikin muotoja myös laajemman poliittisen orientaation näkökulmasta. Hallituksia lähellä oleva kasvukritiikki on pyrkinyt BKT:n ja muiden makrotaloudellisten indikaattorien jatkokehittämiseen. Hallitukset ovat perustaneet monissa maissa komissioita ja työryhmiä kartoittamaan taloudellista, sosiaalista ja ekologista kestävyyttä ja niiden mittaamista. Liberaali kasvukritiikki taas korostaa yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden varautumista siihen skenaarioon, että BKT-kasvua ei tulevaisuudessa olisikaan. On siis aloitettava yhteiskunnan uudelleenrakennusprosessi kohti kasvunjälkeistä yhteiskuntaa. Liberaali kasvukritiikki korostaa kasvuriippuvuutta ja BKT:n hegemonista asemaa päätöksenteossa. Konservatiivinen kasvukritiikki puolestaan

korostaa näkökulmaa siitä, että modernit yhteiskunnat ja hyvinvointivaltiot ovat eläneet ”yli varojensa”.

DEGROWTH: KESTÄVÄN KEHITYKSEN KRITIIKKI JA UUSI POLIITTINEN PROJEKTI

”Kestävä kehitys ymmärretään kestäväna kasvuna” (Seidl & Zahrnt 2011, 28, oma käänös)

Degrowthin särmä perustuu ristiriitaan kestäväen kehityksen ja kasvun lupauksen, kasvupolitiikan sekä kasvun vaikutusten välillä. Puhe talouskasvusta on kritiikin mukaan sulautunut poliittiseen ajatteluun jopa niin vahvasti, että kasvu on päättäjien ensimmäisiä vastauksia yhteiskunnallisiin ongelmiin, kun puhutaan niinkin erilaisista asioista kuin työttömyydestä, tuloeroista tai ilmastomuutoksesta. Ilmastomuutoksen hillitsemisessä, ekologisten rajojen määrittelyssä ja luonnonvarojen käytön vähentämisessä ei ole kuitenkaan edetty tarpeeksi ripeästi. Tästä johtuen kasvukritiikissä nähdään tarpeelliseksi haastaa koko kestäväen kehityksen käsite yhteiskunnan kehittämisen suuntana. Kalliksen mukaan on rakennettava uusi poliittinen projekti: degrowth. Degrowthin on haastettava argumentit, että ekologiset uudistukset eivät ole mahdollisia, koska ne vaarantavat kasvun. Hyvinvointi kumpuaa tasa-arvosta, yksinkertaisuudesta ja sosiaalisesta kanssakäymisestä eikä materiaalisen elintason kasvattamisesta. (Kallis 2011, 879)

Kestäväen kehityksen läpimurto tapahtui vuonna 1987 Norjan entisen pääministerin Gro Harlem Brundtlandin johtaman YK-komission *Our Common Future* -raportin myötä. Komissio esitti klassisen määritelmän kestävästä kehityksestä: ihmiskunnan on pystyttävä saavuttamaan tarpeensa ilman, että se vaarantaa tulevien sukupolvien mahdollisuuksia täyttää omia tarpeitaan. (World Commission on Environment and Development 1987) Rion vuoden 1992 ympäristökokous hyväksyi kestäväen kehityksen tavoitteeksi. Ongelmaksi on muodostunut ekologisen imperatiivin muuntuminen muutokseksi yhteiskunnan rakenteissa ja yksilöiden toiminnassa. Kestävä kehitys on perustunut markkinapohjaisille ratkaisuille ”ekologisen modernisaation” edistämiseksi. Strategiat ovat pohjanneet joko päästöjen ulkoisvaikutusten hinnoittelulle tai

oletukselle kulutuksen rakenteen muutoksesta kohti vähäpäästöisempiä tuotteita. Nyt on saatu lisää todistusaineistoa siitä, että ekologisen modernisaation strategia ei ole tosiasiallisesti onnistunut. (NEF 2010b)

Niko Paech kirjoittaa ”kestävän kasvun legendasta”. Rooman klubin Kasvun rajat -raportti oli poliittisen keskustelun käännekohta 1970-luvulla. Tuolloin syntyi paljon kriittistä keskustelua siitä, että moderni teollisuus ja kulutuskompleksi tuottaa ympäristötuhoja ja liian vähän hyvinvointia. 1970-luvulla kyseenalaistettiin edistysusko, joka teki 1980-luvulla paluun kestävän kehityksen käsitteen myötä. Edistysideologit saivat kestävän kehityksen käsitteen myötä uutta tuulta purjeisiinsa. Nyt he pystyivät väittämään, että talouskasvu tuo vapauden lisääntymisen ja elintason nousun mukana myös kestävän ekologisen muutoksen. Kestävän kehityksen myötä ei ollut enää mahdollista haastaa voimia, jotka uskoivat tekniikan, tieteen ja kasvun kaikkivoipaisuuteen yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa. Tästä alkoi suuri itsepetos, jota kutsutaan nykyään ”vihreäksi”, ”laadulliseksi” tai ”hiilineutraaliksi” taloudeksi tai talouskasvuksi. Näiden käsitteiden kautta pidetään yllä kestävän kehityksen legenda. (Paech 2010, 12–13)

Serge Latouchen mukaan on haastettava eksponentiaalisen kasvun tavoite, sillä se ei palvele muita kuin pääoman omistajia. Talouskasvusta seuraa katastrofaalisia ympäristövaikutuksia. Degrowth ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin negatiivinen BKT-kasvu. Kasvuun perustuvan yhteiskunnan piirissä negatiivinen kasvu tai jopa nollakasvu johtaa yhteiskunnalliseen katastrofiin. Tuleva yhteiskunta täytyy rakentaa erilaisen logiikan varaan (Latouche 2009) Latouche kavahtaa yrityksiä säilyttää degrowth kestävän kehityksen käsitteen piiriin, sillä ne ovat yrityksiä neutralisoida käsitteen ”vallankumouksellinen potentiaali”. Kestävän kehityksen käsite voidaan nykyisin liimata minkä tahansa kahvilaketjun muovimukin kylkeen. Tästä johtuen kasvukriitikot näkevät degrowth-vaihtoehdon hedelmällisempänä lähtökohtana ekologiselle muutokselle kuin kestävän kehityksen käsitteen. (Fournier 2008, 528–530)

Degrowth tekee radikaalin eron kestävän kehitykseen, sillä tuotosta ei voida vähentää BKT-kasvun vallitessa. Kalliksen mukaan degrowth-ajattelu perustuu kahteen keskeiseen lähtökohtaan. Ensinnäkin BKT:n kasvuun perustuvan talouden katsotaan käyttävän nykyisellään materiaaliset resurssit ja uusiutumattomia luonnonvaroja loppuun. Toiseksi ilmastonmuutoksen tor-

junnassa tehokkuuden lisääntymiseen ja teknologian läpimurtoihin ladataan liikaa odotuksia. Nykyisellään globaali kehitys ei ole viemässä siihen suuntaan, että YK:n ilmastopaneelin tavoitteisiin hiilidioksidipäästöjen suhteen oltaisiin pääsemässä. Muutos uusiutuvien energialähteiden käyttämisen suuntaan ei ole ollut tarpeeksi nopea. (Kallis 2011, 874–875) Degrowth-keskustelijat kyseenalaistavat oletuksen win-win -tilanteesta, jossa talouskasvu ja ympäristönsuojelu ovat yhdistettävissä. (Fournier 2008 & Martinez-Alier et al. 2010)

VAURAIEN MAIDEN TALOUSKASVU, HYVINVOINTI JA MAAPALLON RAJAT

”Köyhissä maissa talouskasvun arvo on helppo havaita. Sen sijaan meidän on kyseenalaistettava argumentit kasvun puolesta rikkaissa maissa.” (Victor 2008, 24, oma käänös)

”Ympäristöliike on vuosikymmeniä puhunut kasvun rajoista sekä korostanut vallitsevan talousjärjestelmän ja sen teknis-teollisen tuotantomuodon ekologista kestäättömyyttä. Degrowth-liike pyrkii terävöittämään ja myös osin laajentamaan tätä kritiikkiä. Se kohdistaa huomionsa länsimaisia yhteiskuntia ohjaavaan kasvu- ja kulutuspakkoon ja haluaa purkaa käsityksen kasvun ja hyvinvoinnin yhteydestä.” (Joutsenvirta et al 2011, 347)

Degrowth-kirjallisuudessa toistuu vaatimus siitä, että vauraiden OECD-maiden maiden pitäisi pärjätä ilman talouskasvua, jotta köyhät maat, joiden hyvinvointiin talouskasvulla ”todella” on merkitystä, voisivat kasvaa. Rikkaiden maiden on täten suunnattava yhteiskuntapolitiikkansa pois materiaalsen talouskasvun tavoittelusta kohti uusia taloudellisia, sosiaalisia ja ekologisia tavoitteita. Tällaisessa ajattelussa viitataan usein ns. Easterlinin paradoksiin, joka on avainkäsitteitä onnellisuustaloustieteessä. Richard Easterlin lanseerasi vuonna 1974 teorian siitä, että kansantalouden vauraus ei enää tietyn rajan jälkeen lisäisi yhteiskunnan onnellisuutta suhteessa muihin yhteiskuntiin. Sen sijaan hän havaitsi, että suhteellisella köyhyydellä yhteiskuntien sisällä näyttäisi olevan merkitystä ihmisten kokemaan hyvinvointiin. Käytännössä Easterlinin paradoksi on osoittautunut kiistanalaiseksi tieteelli-

sessä kirjallisuudessa⁷. Myös Richard Layardin kaltaisten tutkijoiden mukaan kasvu ja onnellisuus ovat irtikytkeytyneet (Victor 2009, 125).

BRIIC-talouksien⁸ nousun katsotaan korostavan entisestään vauraiden maiden moraalista imperatiivia luopua kasvun tavoittelusta kehitysmaiden hyväksi. Väestönkasvun⁹ ja kehittyvien talouksien teollistumisen katsotaan pakottavan länsimaat miettimään vaurauden käsitettä uusiksi. Uusien talousmahtien kasvu tulee nopeuttamaan luonnonvarojen kulutuksen kasvua. Jackson kysyy: onko nykyinen käsitys talouskasvuun perustuvasta globaalista vauraudesta realistinen, jos tarkastellaan sitä tutkimustietoa, mitä meillä on maapallon ekologisista rajoista. (Jackson 2009, 3) Maapallon kantokykyä ja nykyisten toimien riittämättömyyttä lähestytään degrowth-genressä eri näkökulmista. New Economics Foundation -säätiön tutkijat lähestyvät kasvun ekologisia rajoja kolmesta näkökulmasta, jotka ovat: 1) planeetan rajat, 2) ilmastonmuutos ja 3) ekologinen jalanjälki. Ekologisten rajojen tullessa vastaan, kasvu ei ole mahdollista ja tarvitaan uusi suuntaa talous- ja yhteiskuntapolitiikkaan. (NEF 2010b)

Planeetan rajat metodologia perustuu 29 johtavan tieteilijän vuonna 2009 julkaisemaan artikkeliin Nature-lehdessä. Artikkelissa tieteilijät identifioivat 9 prosessia, joiden rajojen määrittely on tarpeellista planeetan rajojen hahmottamiseksi. Prosesseja ovat: 1) ilmastonmuutos, 2) biodiversiteetin heikkeneminen, 3) typpi- ja fosforinketjujen häiriöt, 4) otsonikato, 5) valtamerten happamoituminen, 6) makean veden käyttö, 7) maankäyttö, 8) kemialliset saasteet ja 9) aerosolihiukkaset ilmakehässä. Planeetan rajat on ylitetty kolmen prosessin eli ilmastonmuutoksen, typpiketjujen ja biodiversiteetin kohdalla. Planeetan rajojen ylittäminen yhden prosessin kohdalla saattaa johtaa muiden

7 Easterlinin paradoksi on ollut kiistanalainen, mikä johtuu maakohtaisista hajonta-eroista, käytetyistä mikro- ja makrotason muuttujista, sekä aikasarjojen ja vertailevien aineistojen ongelmista. Professori Juho Saari on laatimassa Kalevi Sorsa -säätiölle julkaisua talouskasvuun, onnellisuuspolitiikkaan ja hyvinvointiin liittyen.

8 Käsite viittaa Brasiliaan, Venäjään, Intiaan, Indonesiaan ja Kiinaan. BRIIC-maaryhmän taloudellisesta noususta on keskusteltu etenkin 2007–2009 finanssikriisin jälkeen, sillä Yhdysvaltojen ja Euroopan taantuma ei ole heijastunut yhtä suurena määrin näihin maihin.

9 YK:n mediaanilaskelmien mukaan maapallon väkiluku olisi 9,2 miljardia vuonna 2050. YK:n arviot vuodelta 2006 vaihtelevat kuitenkin 7,8 miljardin ja 10,9 miljardin välillä. (WWF 2010, 83).

prosessin toiminnan häiriintymiseen. Siksi esimerkiksi Amazonin maankäytön muutokset voivat vaikuttaa Tiibetin vesivaroihin. (NEF 2010b, 12–13)

Ilmastonmuutoksen kohdalla energiatehokkuuden lisääntyminen ja tuotannon hiili-intensiivisyyden vähentyminen kehittyneimmissä talouksissa eivät ole johtaneet energiankulutuksen ja hiilidioksidipäästöjen absoluuttiseen vähentymiseen. Fossiilisten polttoaineiden aiheuttamat hiilidioksidipäästöt ovat kasvaneet 80 prosenttia vuodesta 1970 ja vuonna 2007 päästöt olivat 40 prosenttia korkeammalla tasolla kuin vuonna 1990. Vuodesta 2000 päästöt ovat kasvaneet yli 3 prosenttia vuodessa. (Jackson 2009, 71) Globaalin ilmastonmuutoksen hillitseminen alle kahden asteen ja samanaikainen talouskasvu ei näytä olevan mahdollista tai ainakin se vaikuttaa erittäin epätodennäköiseltä yhdistelmältä. (NEF 2010b) Leo Stranius (2011) on korostanut, että Kiina on nykytilanteessa ainoa maa, jonka tuotannon hiili-intensiteetti on supistumassa tarpeeksi radikaalisti. Hiili-intensiteetin pitäisi parantua jopa 95 prosenttia, jotta talouskasvu olisi kestävä.

Ekologinen jalanjälki¹⁰ on kehittynyt yhdeksi ekologisen kestävyuden keskeisistä mittareista. Maailman luonnonsäätiön (WWF) Living Planet Report (2010) arvioi, että ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on kaksinkertaistunut 1960-luvulta lähtien. Vuoden 2009 globaalin jalanjäljen tilinpito kertoo, että ihmiskunta käyttää luonnon palveluita 44 prosenttia nopeammin kuin mitä luonto pystyy kestämaan. Maapallo tarvitsee siis 18 kuukautta tuottaakseen ekosysteemipalvelut, joita ihmiskunta käyttää vuodessa. Tarvitsisimme 3.4 planeettaa, jos kaikki ihmiset planeetalla eläisivät niin kuin Iso-Britanniassa. Huolestuttavinta on se, että käytettävissä oleva biokapasiteetti pienenee jatkuvasti ekosysteemipalveluiden ylikäytön johdosta. (NEF 2010b, 12) Muistuttaakseen ihmiskunnan maapallon rajat ylittävästä ekologisesta jalanjäljestä *Global Footprint Network* järjestää joka vuosi maapallon ”ylikulutuspäivän”, jonka jälkeiset kuukaudet eletään ekologisesti niin sanotusti velaksi. Vuonna 2011 ylikulutuspäivää vietettiin 27. syyskuuta.

¹⁰ Ekologinen jalanjälki kuvaa sitä, kuinka suuri maa- ja vesialue tarvitaan ihmisten kuluttaman ravinnon, materiaalien ja energian tuottamiseen sekä syntyneiden jätteiden käsittelyyn. Ks. esim. www.footprintnetwork.org.

UUSI EUROOPPALAINEN LIIKEHDINTÄ

Seidlin ja Zahrntin (2011, 23) mukaan läntisten teollisuusmaiden kasvuorientoituneisuutta on kritisoitu laajasti ja yksityiskohtaisesti 1970-luvulta lähtien, mikä ei ole kuitenkaan onnistunut vähentämään politiikan kasvuorientoituneisuutta. Degrowth edustaa kasvukritiikin toista suurta aaltoa. NEF (2010b, 9) nostaa kasvukriittisessä no-growth-taloustieteen perinteessä merkittäviksi kontribuutioiksi esimerkiksi David Ricardon (1772–1823) ja John Stuart Millin (1806–1873) sekä viimeisimpänä Herman E. Dalyn 1970-luvun kirjoitukset vakaasta ei-kasvun taloudesta (steady-state economy), E. J. Mishanin 1960-luvun pohdinnat talouskasvun todellisista kustannuksista, Rooman klubin kasvun rajoja koskevan työn sekä Fred Hirschin kirjoitukset talouskasvun sosiaalisista rajoista. Timo Järvensivu ja Paavo Järvensivu (2011) nostavat Georgescu-Roegenin entropian lakia koskevan analyysin vuodelta 1971 keskeiseksi degrowth-liikkeelle. Timo ja Paavo Järvensivu sekä Eriksson ja Andersson (2010) katsovat, että degrowth-liikkeen tieteellinen tausta löytyy ekologisesta makrotaloustieteestä¹¹.

Degrowth-kasvukritiikki on 2000-luvun alussa juurtunut vahvimmin Ranskaan, missä kasvukriittiseen liikehdintään viitataan käsitteellä *décroissance*¹². Ranskassa ilmestyy kuukausittainen lehti La Décroissance, kasvukritiikin ympärille on organisoitunut puolue le Parti pour la Décroissance ja kasvukritiikkiä tuottaa myös instituutti Institut d'Etudes Economiques et Sociales pour la Décroissance Soutenable. Ranskan kasvukriittisen liikkeen tunnetuimmat tapahtumat ovat Älä osta mitään -päivä ja vuosittainen marssi degrowth-talouden puolesta. Ranskan décroissance-liikehdintä on uusille yhteiskunnallisille liikkeille tyypilliseen tapaan organisoitunut löyhästi ja avoimesti eri foorumeille, joissa keskustellaan ideoista ja kokemuksista. Kas-

¹¹ Erikssonin ja Anderssonin (2010, 8) mukaan ympäristötaloustieteen harjoittajilla on taipumuksena suositella uudistuksia ”ekotehokkaan kapitalismin” saavuttamiseksi, kun taas ekologisen makrotaloustieteen harjoittajat ovat usein mieltyneitä ”punavihreään planetarismiin”.

¹² Vuoden 2007 presidentinvaaleja pidetään degrowth-liikehdinnän läpimurtona ranskalaiseen valtaviirran julkisuuteen. Kasvukysymys nousi julkiseen keskusteluun ja kaikki presidenttiehdokkaat olivat pakotettuja ottamaan jonkun kannan suuntaan tai toiseen. (Fournier 2008, 532)

vukriittinen keskustelu on levinnyt laajalle myös Ranskan akateemisessa maailmassa. (Fournier 2008, 532) Kasvukritiikki on lisäksi saavuttanut jalansijaa vihreiden, radikaalimpien ammattiliittojen ja vaihtoehtoista globalisaatiota ajavan altermondialistisen liikkeen piirissä.

Isossa-Britanniassa degrowth ei ole levinnyt Ranskan tapaan valtaviiran poliittiseen keskusteluun. Ison-Britannian hallituksen nimittämä Kestävän kehityksen komissio julkaisi vuonna 2009 Surreyn yliopiston professorin Tim Jacksonin kirjan *Prosperity without Growth (2009)*, joka viittaa nimensä mukaisesti vaurauden luomiseen ilman talouskasvua. Jacksonin kirja on ollut keskeinen tekijä kasvukriittisen ajattelun popularisoinnissa Suomessa, anglosaksisessa maailmassa ja laajemminkin länsimaissa. Jacksonin kirja on käännetty ainakin suomeksi, ruotsiksi ja saksaksi. New Economics Foundation (NEF) -ajatuspajaa voi samoin pitää merkittävänä tahona kasvukriittisen ja vaihtoehtoisen talousajattelun levittäjänä. NEF on julkaissut esimerkiksi *Growth Isn't Possible (2010b)*, *21 Hours (2010a)* sekä *Growth Isn't Working (2006)* -teokset. Kasvukritiikki on osa ajatuspajan laajempaa *The Great Transition* -tutkimusohjelmaa.

Saksassa uuteen kasvukritiikin aaltoon viitataan käsitteillä *Wachstumsrücknahme*, *Postwachstumsökonomie* ja *Postwachstumsgesellschaft*. Degrowth-kritiikki tai pikemminkin kasvunjälkeistä taloutta koskeva kritiikki on saanut vahvan jalansijan Saksan globalisaatiokriittisessä liikkeessä. Kansalaisjärjestö Attacin julkaisusarjassa on julkaistu *Ausgewachsen* -artikkelikirja (2011) sekä pamfletti *Postwachstum* (2011). Attacin ja Saksan poliittisten säätöiden toukokuussa 2011 järjestämä konferenssi *Jenseits des Wachstums* keräsi yli 2500 osallistujaa Berliiniin. Konferenssin ohjelma rakentui ”kasvuparadigman kritiikin” ympärille. Irmi Seidlin ja Angelika Zahrntin (2011) kaltaiset tutkijat ovat kirjoittaneet kasvunjälkeisestä yhteiskunnasta, jonka instituutiot olisivat rakennettu nykyistä vähemmän kasvuriippuvaisiksi. Kristillisdemokraattisen Meinhard Miegelin *Exit: Wohlstand Ohne Wachstum* edustaa puolestaan konservatiivista kasvukritiikin aaltoa (Schmelzer & Passadakis 2011).

Ruotsissa on samoin keskusteltu viimeisten vuosien aikana degrowth-talouden mahdollisuudesta ja kasvun ekologisista rajoista. Keskeiseksi kysymykseksi on noussut se, johtaako talouskasvu ekologiseen tuhoon, vai tarvitaanko talouskasvua itse asiassa paremman ympäristöpolitiikan saavut-

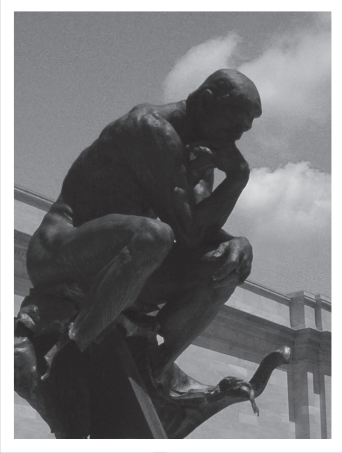
tamiseksi? Talouskasvusta keskusteltiin erityisesti vuoden 2010 vaalien alla, punavihreän leirin sisällä. Monet nuoret sosialidemokraattiset ja vihreät puolueaktiivit suosittelivat degrowth-strategiaa puolueilleen. Ruotsin demarinuorten lehti *Tvärdrag* kysyi erikoisnumerossaan, olemmeko valmiita kasvunjälkeiseen yhteiskuntaan ja punavihreään muutokseen? Kasvukriittiset näkemykset on huomioitu myös sosialidemokraattisessa puolueessa. Ideologi Daniel Suhonen (2010) kysyi, voisiko lyhyempään työaikaan, pidempiin lomiin ja tasa-arvoon painottuva poliittinen strategia korvata kulutusmahdollisuuksien kasvuun perustuvan sosialidemokraattisen strategian?

Timo ja Paavo Järvensivun (2011) mukaan degrowth-liike rantautui Suomeen vuoden 2010 alussa, jolloin Suomen Luonto-Liiton keskeiset toimijat alkoivat kirjoittaa aiheesta ja degrowth.fi-blogi perustettiin. Vanhalla ylioppilastalolla järjestetty Kasvu murroksessa -konferenssi, Suomen sosiaalifoorumissa järjestetyt tapahtumat sekä degrowth-piknikit ovat tuoneet julkisuutta kasvukriittisille ajatuksille. Jarna Pasasen ja Marko Ulvilan teos *Vihreä uusjako* (2010) edisti merkittävästi suomalaista keskustelua. Suomessa degrowth-liike on myös herättänyt keskustelua hyvinvoinnin vaihtoehtoisista mittareista. Järvensivujen, Pasasen ja Ulvilan lisäksi Elina Turusen, Leo Straniuksen ja Annukka Bergin kaltaiset toimijat ovat puhuneet kasvukriittisen tai degrowth-strategian omaksumisen puolesta suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa.

Kansainvälisistä degrowth-tapahtumista Pariisiin 2008 ja Barcelonan 2010 degrowth-konferenssit lasketaan vaikutusvaltaisimmiksi¹³. Schneider et al (2010, 512, oma käännös) mukaan: ”*Vuoden 2008 Pariisin konferenssi oli onnistunut tapahtuma. Tapahtuma kokosi ensi kertaa tieteentekijöitä yli tieteellisten rajojen ja kansalaisjärjestöjen edustajia kansainväliseen ympäristöön keskustelemaan aiheesta degrowth, joka hahmotettiin mahdollisena tienä ekologiaan, tasa-arvoon ja hyvinvointiin.*” Barcelonan vuoden 2010 konferenssi keräsi yli 400 tutkijaa yhteen. Degrowth-aiheesta käydään tieteellistä keskustelua mm. *Ecological Economics* ja *Journal of Cleaner Production* -julkaisuissa.

13 ks. <http://events.it-sudparis.eu/degrowthconference> ja <http://www.degrowth.eu>.

2.

Ajattelijat

HAMILTON: KULUTTAJAKANSALAISUUDESTA ELÄMÄN EKOLOGISEEN DOWNSHIFTAAMISEEN

Degrowth-genressä esiintyy laajalti ajatus yltäkylläistymisestä. Kulutuksen katsotaan olevan nykyisin entistä enemmän statuskeskeistä tai jopa statusveitoista. Esimerkiksi Turusen ja Ulvilan mukaan (2010) mukaan kulutuspakko on yksi ekologisesti ja sosiaalisesti haitallisista pakoista, joista vapautuminen on degrowth-politiikan tavoitteena. Australialainen filosofi Clive Hamilton on yksi tunnetuimmista haitallisen konsumerismin kriitikoista, joka suosittelee läntisille vauraille yhteiskunnille kulutuksen vähentämisen strategiaa. Perusnäkemys on, että jälkiteollisissa yhteiskunnissa identiteetit perustuvat aikaisempaa enemmän yksilöllisiin kulutusvalintoihin. Ihmiset valitsevat tai joutuvat valitsemaan identiteettinsä kulutuksen ja brändeihin liitettyjen elämäntapavalintojen kautta. Hamiltonin näkemyksen mukaan kulutusta määrittää sosioekonomisen aseman sijasta identiteetteihin perustuva statuskilpailu. Purkamalla ihmisten välinen statuskilpailu on mahdollista purkaa ekologisesti kestävä kulutusmalli.

Kuluttajakansalaisuus ilmentää laajemmin muutosta tuotantovetoisesta yhteiskunnasta kohti kulutusyhteiskuntaa. Kulutuksen dynamiikan katsotaan olevan yhteiskunnallisen muutoksen ajuri. Muutos kohti kuluttajaveitoista kehitystä on tarkoittanut vanhojen tuotantoyhteiskunnan kategorioiden kuten luokan heikentymistä. (Hamilton 2006 & 2010) Kulutusyhteiskuntaa luonnehtii yksilöllistyminen. Hamilton katsoo, että vähemmistöjen oikeuk-

sien puolesta kamppailleet 1960- ja 1970-lukujen vapautusliikkeet sekä toisaalta globaalin kapitalismin kehitys ovat johtaneet yksilöllistymiseen, jonka positiivisena puolena on ollut yksilöllisen itsemääräämisoikeuden vahvistuminen. Mainostoimistot löysivät toisaalta uudesta vapaudesta ”kirjoittaa oma elämäkertansa” mahdollisuuden myydä loputtomasti uusia tuotteita. (Hamilton 2010, 572)

Hamiltonin teksteissä on kaksijakoinen suhtautuminen uusliberalismiin. Hän painottaa, että ns. kolmannen tien sosialidemokratia lähti mukaan uusliberaalin aikakauden markkinauskoon, mikä tarkoitti luopumista tasa-arvon ja solidaarisuuden arvoista¹⁴. Hamilton määrittelee kuitenkin uusliberalismin konsumerismin, kilpailun ja materialismin kautta. Hänelle uusliberalismissa on ongelmallista homo economicus -taloustoimijan itsekeskeinen maailmankuva, joka johtaa kestäättömään kulutusmalliin¹⁵. Näkemykset eroavat suuresti Crouchin (2011) tai Glynin (2006) kirjoittamista vasemmiston ”perinteisistä” uusliberalismikritiikeistä, jotka viittaavat luokkayhteiskunnan paluuseen, pitkäaikaistyöttömyyden kasvuun sekä ylikansallisten yhtiöiden vaikutusvaltaan. Hamilton ei tee selkeää eroa konsumerismin ja uusliberalismin välille.

Hamilton hahmottelee kirjoituksissaan taloudellisen niukkuuden jälkeisen yhteiskunnan ja kulutusvetoisen yhteiskunnan poliittista filosofiaa, jota hän kutsuu eudemonismiksi. Eudemonismissa tähdätään niiden asioiden edistämiseen, jotka todella parantavat yksilöiden ja yhteiskuntien hyvinvointia. (Hamilton 2003, 205–210) Hamiltonin eudemonistinen politiikkakäsitys, uusi projekti yksilöiden ja yhteiskuntien hyvinvoinnin parantamiseksi, on painotetusti post-materialistinen, sillä yksilöiden elämänlaatua parantavat ennen muuta palkkatyön ulkopuoliset aktiviteetit. Edistyksellisten poliit-

14 Euroopassa etenkin Tony Blairin, Gerhard Schröderin, Wim Kokin ja Göran Perssonin nimet voitaneen liittää kolmannen tien sosialidemokratiaan. Kolmannen tien sosialidemokratian sijaan pitäisi kenties puhua kolmannen tien sosialidemokratioista suurten kansallisten variaatioiden takia. Sosiologi Anthony Giddensin *The Third Way: The Renewal of Social Democracy* (1998) lienee se teos, joka on koonnut kolmannen tien sosialidemokratian perusteesejä.

15 Rationaalinen taloudenpitäjä homo economicus on yksi uusklassisen taloustieteen keskeisimmistä uskomuksista. Rationaalinen taloudenpitäjä tekee päätöksensä optimoimalla ja hän on kiinnostunut vain lisäämään omaa taloudellista hyvinvointiaan.

tisten voimien tulisi täten omaksua yksilöllistä downshiftausta ajava poliittinen ohjelma ja unohtaa tuotantoyhteiskunnan politiikka. Hamilton näkee downshiftauksen potentiaalin ennen kaikkea ”perinteisen politiikan” ulkopuolella, uusissa yhteiskunnallisissa liikkeissä kuten globalisaatiokriittisessä liikkeessä ja ympäristöliikkeessä. (Ibid., 208)

Hamilton korostaa kuluttajakulttuurin muutoksen mahdollisuuksia ja hän suhtautuu varsin pessimistisesti parlamentaarisen ja institutionaalisen politiikan mahdollisuuksiin. Degrowth-teoreetikkojen yksinomaisen keskittyminen vaihtoehtoiseen kuluttajakansalaisuuteen kansalaisaktiivisuuden muotona kertoo kenties koko kansalaisuuden käsitteen kaventumisesta nyky-yhteiskunnissa. Amerikkalainen taloustieteilijä Robert Reich on kirjoittanut, että ”superkapitalismin aikakaudella” valtamme kuluttajina ja sijoittajina on lisääntynyt, mutta politiikka ja yhteinen hyvä on jäänyt globaaleiksi kasvaneiden yritysten intressien ja vapautetun pääoman jalkoihin. Voimme vaikuttaa elinolosuhteisiimme kansalaisina entistä vähemmän. (Reich 2007, 7)

Kuluttamiseen keskittyvä kehittyneiden kapitalististen yhteiskuntien analyysi sivuuttaa usein tuotannon, työmarkkinoiden ja sosioekonomisen luokan merkityksen sosiaalisen rakenteen muokkaajana (Sulkunen 2009, 99) Hamiltonin yhteiskuntakritiikin ongelma on siinä, että samalla kun kuluttajakapitalismin katsotaan olevan yhteiskunnallisen kehityksen ajuri, tuotannollisten valtasuhteiden muutokset jäävät analyysissä paitsioon. Kuvaus yltäkylläisestä keskiluokasta, joka elää niukkuuden jälkeisessä kulutusyhteiskunnassa, sopii mielestäni paremmin 80- ja 90-lukujen ajankuvaan, jolloin maailmantaloudessa vallitsi kasvukausi. Viime vuosien kohdalla voitaneen puhua pikemminkin materiaalisen politiikan tai jopa luokkayhteiskunnan paluusta länsimaissa.

Eudemonismin potentiaalin voi arvioida olevan rajoitettu esimerkiksi angloamerikkalaisen ”ahdistetun keskiluokan” piirissä, jonka keskeinen huolenaihe on pikemminkin keskiluokasta putoaminen¹⁶. Monet kokevat, että heillä menee huonommin kuin aikaisemmin. Hamilton käsittelee hämmästyttävän vähän kysymystä siitä, mitä kasvanut eriarvoisuus länsimaissa oikeastaan tarkoittaa eudemonismin ympäristöpoliittisen potentiaalin kannalta.

¹⁶ *Ahdistettu keskiluokka viittaa työntekijöiden ryhmään, jonka reaali-palkat ovat kokeneet stagnaation tai jopa supistuneet.*

Jos varallisuus ja tulot ovat epätasaisesti jakautuneet, eudemonistisen (dollari) demokratian onnistuminen on riippuvainen pienestä taloudellisesta eliitistä ja sen kulutustottumuksista. Yhdysvalloissa rikkain yksi prosentti väestöstä saa lähes neljänneksen kaikista tuloista ja hallitsee 40 prosenttia varallisuudesta (Stiglitz 2011). Iso-Britanniassa väestön rikkain kymmenes on sata kertaa rikkaampi kuin väestön köyhin kymmenes. Tuloerojen kasvu on ollut myös lähes koko EU:ta koskeva ilmiö¹⁷.

Sosiaalinen erottautuminen ja statuskilpailu voivat osittain selittää konsumerismia. Mutta kuinka monella on oikeastaan taloudelliset resurssit sosiaalisen statuskilpailun ulkopuolelle jättäytymiseen osaksi ekologista vastakulttuuria? Van den Berg suhtautuu skeptisesti ajatukseen siitä, että kulutuksen vähentäminen olisi tehokasta ympäristöpolitiikkaa, sillä se pohjaa olettamukseen, että laajat joukot vähentäisivät vapaaehtoisesti kulutustaan kohti ”vaihtoehtoista elämäntapaa”. Ei ole realistista odottaa, että suuret massat luopuisivat modernin elämän ylellisyyksistä yksinkertaisemmän elämäntavan hyväksi. Van den Berg suosii ympäristötaloustieteilijöiden perinteisiä vaatimuksia siitä, että kulutuksen ulkoisvaikutukset tulisi paremmin sisällyttää hintoihin. Toiseksi kulutuksen vähentämistä koskeva diskurssi aliarvioi ympäristöpoliittista potentiaalia, joka liittyy kulutuksen laadulliseen muutokseen. (van den Berg 2011, 882–883)

NEW ECONOMICS FOUNDATION: 21-TUNTINEN TYÖVIIKKO

New Economics Foundation (NEF) julkaisi vuonna 2010 pamfletin *21 Hours - Why a shorter working week can help us all to flourish in the 21st century*¹⁸. Pamfletin radikaali utopia kuuluu, että ”normaalin työviikon” pituudeksi tulisi määritellä 2010-luvulla 21 tuntia, mikä tarjoaisi ratkaisun niin ylitöiden, työttömyyden, ylikulutuksen, liiallisten hiilidioksidipäästöjen, eriarvoisuuden tai lähes mihin tahansa sosiaaliseen ongelmaan. 40-tuntinen työviikko esitetään pamfletissa teollisen kapitalismin aikakauden jäänteeksi, jolle ei ole

¹⁷ Pääomatulojen osuus kansantulosta on kasvanut ja palkansaajakorvausten osuus EU-maiden kansantulosta on pudonnut. Tuloeroja mittaava Gini-indeksi on muuttunut eriarvoisempaan suuntaan useimmissa EU-maissa. (ks. esim. Harjes 2007)

¹⁸ Pamfletin ovat kirjoittaneet Anne Coote, Andrew Simms ja Jane Franklin.

enää nykytilanteessa rationaalisia perusteita. Jälkitekollinen tuotantotapa on tehnyt yhdeksästä viiteen kestävästä työpäivästä tarpeettoman eikä työ ei ole uuden teknologian aikakaudella samalla tavalla sidottu paikkaan kuin ennen. Uuden aikakauden työn katsotaan toisaalta tuovan uusia riskejä: työntäjän vaatimukset voivat nousta kohtuuttomiksi, jos työstä ei voi enää kirjautua ulos kellokortilla. (NEF 2010a)

Argumentaatio työntäjän radikaalista lyhentämisestä perustuu Hamiltonin eudemonismin tapaan vapautumiseen kulutuksen ”huonosta kehästä”. Sosiaalisen statuskilpailun ajuriksi hahmotetaan ”hyperkapitalismi”, joka ajaa yksilöt tekemään liikaa töitä ja hamuamaan lisää statushyödykkeitä aidon hyvinvoinnin kustannuksella. Siirtyminen lyhyempään työviikkoon ilmentäisi uuden leppoisamman elämäntavan omaksumista, sillä se lisäisi vapaa-aikaa ja kasvattaisi hyvinvointia kestävämmän kulutuksen sijasta. NEF-pamfletissa uskotaan, että työntäjän radikaali lyhentäminen toisi ratkaisun vallitsevaan työttömyysongelmaan. Talouskasvua ei tarvita työn määrän lisäämiseen, vaan nykyinen työ on jaettava aikaisempaa tasaisemmin ja oikeudenmukaisemmin. Tätä kautta jako ”työ-rikkaisiin” ja ”työ-köyhiin” voidaan ylittää. (Ibid., 18)

Työntäjän lyhentämisen ajatellaan ratkaisevan vajeatyöllisyysongelman, mutta pamfletissa ei tarkastella työn tasaisemman ja oikeudenmukaisen uusjaon mekanismeja yksityiskohtaisemmin. Esimerkiksi koulutuspoliittinen pohdinta siitä, miten työttömien osaamistasoa saataisiin kohennettua vastaamaan työmarkkinoiden tarpeita, puuttuu tyystin. Työntäjän lyhentämisen käytännön toteutusta tai työllisyysvaikutuksia lähestytään Ranskan 35 tunnin työviikon ja Yhdysvaltojen Utahin osavaltion 4-päiväiseen työviikon esimerkkien kautta. Ranskan 35 tunnin työviikon työllisyysvaikutukset ovat kuitenkin nykyisen tutkimustiedon valossa ristiriitaisia (Estevão & Sá 2007). Uudistus ei nauti kiistatonta suosiota edes Ranskan sosialistipuolueen piirissä, jonka hallituskaudella uudistus toteutettiin. Jos työviikon radikaalin lyhentämisen katsotaan johtavan täystyöllisyyteen, näitä mekanismeja soisi analysoitavan teoreettisemmin.

Työviikon lyhentämiseen liittyy pamfletissa ajatus hyvinvoinnin kasvusta, kun perhe-elämälle, ystävyys-suhteille, harrastuksille ja yhteiskunnalliselle aktiivisuudelle jää lisää aikaa. Lyhyemmän työntäjän myötä palkattoman kotityön arvostuksen odotetaan kasvavan. Isät voivat viettää enemmän aikaa las-

tensa kanssa, kun yhteiskunnan normi ”normaaleista työpäivistä” lyhenee. Julkisen sosiaali- ja terveyssektorin arvostuksen katsotaan samalla nousevan. Lyhyempi työviikko tarjoaisi suurempia mahdollisuuksia vapaaehtoistyölle: työikäisillä olisi enemmän aikaa pitää huolta lapsistaan ja vanhemmistaan. Lisäksi lyhyempi työviikko mahdollistaisi ikäihmisille pidemmät työurat. Kuvailtuun ajatteluun työviikon lyhentämisen yhteiskunnallisista vaikutuksista liittyy vahva kommunitaristinen ideaali, jonka mukaan ihmiset käyttävät lyhyemmän työajan mahdollistaman vapaa-ajan hyödyllisiin tarkoituksiin ja toisten auttamiseen.

Yhteisön hyvinvointivastuun laajentamisen toinen puoli on ajatus julkisen hyvinvointivastuun kaventamisesta. Yhteisön ajatellaan ottavan vastuulleen hyvinvointivaltion tehtäviä. Ideaalitasolla tavoitteeksi määritellään tulojen ja varallisuuden uudelleenjakoa progressiivisen verotuksen, julkisten palvelujen, tulonsiirtojen ja päästökaupan keinojen kautta. Käytännössä NEF tarjoaa synkän tulevaisuudenkuvan hyvinvointivaltion heikentymisestä huolestuneille: Iso-Britanniassa ja muissa eurooppalaisissa maissa merkittävien hyvinvointisektorin leikkauksien katsotaan olevan tarpeellisia valtioiden ”ylivelkaantumisen” takia. Hyvinvointivaltion kasvu ei ole mahdollista, sillä on siirryttävä kasvunjälkeiseen aikaan. Periaatteessa hyvinvointivaltio halutaan säilyttää, mutta jos poliittinen tilanne pelkistyy valinnaksi ekologisesti kestävä nollakasvun ja hyvinvointileikkauksien välillä, tutkijat ovat valmiita ”sopeuttamaan” hyvinvointivaltion hitaan kasvun olosuhteisiin. (Ibid., 22)

Puhe hyperkapitalismista ja eriarvoisuudesta muuttuu hetkessä markkinaliberaaliksi kuvaukseksi Iso-Britannian lähihistoriasta. Pääministeri Margaret Thatcherin (1979–1990) valtakausi ei NEF:in kirjoittajien näkemyksen mukaan vaikuttanut hyvinvointivaltion ekspansioon: *”Hyvinvointivaltio on 1940-luvun puolivälin perustamisestaan lähtien kasvanut eksponentiaalisesti. Sen kasvu on pohjannut aina talouskasvun tuottamiin verotulojen lisäyksiin, joilla on voitu lisätä julkisten palveluiden tarjontaa ja laatua. Tämä oletama ei pidä enää paikkansa. Paluu jatkuvaan kasvuun tai vanhaan malliin ei liene mahdollista globaalien kriisien luonteen takia eikä se ole toivottavaakaan. Kasvua ei voi irtikytkeä kasvihuonepäästöistä.”* (Ibid., 22, oma käännös) Kun talous ja hyvinvointivaltio eivät voi kasvaa ekologisten rajoitteiden takia, täytyy yhteisön ottaa vastuuta ydintoiminnoista. Ajattelua voi verrata Iso-Britan-

nian pääministerin David Cameronin ajatteluun ”isosta yhteiskunnasta”, joka kyseenalaistaa julkisen hyvinvointivastuun ja haluaa antaa yhteisöille suuremman roolin.

NEF:in työajan lyhentämistä vaativan analyysin ongelma on sama kuin Clive Hamiltonin eudemonismissa. ”Hyperkapitalismi” määritellään ensisijaisesti konsumerismin tai ylikuluttamisen eikä kasvaneen eriarvoisuuden tai työttömyyden kautta. Kulutusmahdollisuuksien kasvun ei katsota enää parantaneen hyvinvointia ja kulutus tuottaa nykyisellään liikaa ympäristöhaittoja. Rikkaiden maiden talouskasvu tekee mahdottomaksi saavuttaa kansainväliset velvoitteet hiilidioksidipäästöjen osalta. Työaika lyhentävällä uudistuspolitiikalla lähdetään ensisijaisesti purkamaan yhteiskunnan konsumerismia ja yhteiskuntamuotomme ekologista kestättömyyttä. Tällaisen ajattelun ”sosiaalinen puoli” jättää kuitenkin monia keskeisiä kysymyksiä auki. Miten kasvunjälkeisessä yhteisöjen ”hyväntekeväisyysyhteiskunnassa” taataan, että ihmisen saama apu ei ole kiinni muiden hyvästä tahdosta? Elääkö keskiluokka Iso-Britanniassa sellaisessa yltäkylläisyydessä, että elintason nostaminen palkankorotusten kautta ei enää lisäisi hyvinvointia?

JACKSON: VAURAUDEN UUELLEENMÄÄRITTELY TOIMINTAKYVYN KAUTTA

”Olemme ajautuneet käyttämään rahaa, jota meillä ei ole, ostaaksemme tavaroita, joita emme tarvitse, tehdäksemme vaikutuksen ihmisiin, joista emme välitä. Ja suurin tragedia on se, että tämä kehä aiheuttaa merkittävän vaaran ympäristön kantokyvylle”. (Jackson 2009, oma käännös)

Monien degrowth-genren tekstien laajempänä pyrkimyksenä on ollut määritellä uudelleen vauraus, edistys ja hyvinvointi jälkiteollisen yhteiskunnan kontekstissa, jossa materiaallinen niukkuus ei ole talous- ja yhteiskuntapolitiikan ongelma samaan tapaan kuin Euroopan jälleenrakennuskaudella toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Tim Jacksonin degrowth-ajattelu lähtee liikkeelle vaurauden uudelleenmäärittelystä ilman talouskasvun tavoitetta. Kuten jo todettiin, Jackson on saavuttanut Iso-Britannian kestävä kehityksen komissiolle kirjoittamallaan kirjalla Prosperity Without Growth

(2009) laajaa huomiota ja hänen tekstejään on käännetty useille kielille. Jackson on harvinaislaatuinen degrowth-ajattelija siinä mielessä, että hänellä on myös paljon konkreettisia politiikkasuosituksia yhteiskuntien uudistamiseksi. Jackson kuuluu selkeästi degrowth-reformistien joukkoon. Hän ei suhtaudu kategorisen pessimistisesti institutionaaliseen vaikuttamiseen kansallisissa parlamenteissa tai kansainvälisissä järjestöissä.

Jacksonin analyysiä nykyajasta luonnehtii kriisitietoisuus. Aikamme keskeisiä ongelmia ovat epävakaat rahoitusmarkkinat, talouskriisi, ekosysteemin rappio ja luonnonvarojen ylikulutus. Monien ongelmien keskellä ”lyhyen tähtäimen pikaratkaisut” eivät riitä vastaukseksi rinnakkaisiin kriiseihin. Jacksonin mukaan on lähdettävä hahmottelemaan laajemmin sellaista uutta käsitystä vauraudesta ja hyvinvoinnista, joka takaisi ihmisten tasa-arvon ja hyvinvoinnin sekä vähentäisi elämäntapamme materiaalista vaikutusta ympäristölle. Tarvitaan uusi vaurauskäsitys rajallisten resurssien maailmassa, sillä etenkin Aasian maiden talouskehitys etenee nopeasti. Jackson lähtee purkamaan vaurauden uudelleenmäärittelyn ongelmaa intialaisen taloustieteilijän ja yhteiskuntafilosofin Amartya Senin käsitteiden kautta. Sen on jaotellut vaurauden edellytykset runsauteen, utiliteettiin ja kykyyn kukoistaa tai toimia. (Jackson 2009, 35–37)

Runsauden käsite viittaa materiaaliseen elintasoon ja tulokehityksen kasvuun. Adam Smithin elinaikana ja teollistumisen edetessä BKT-kasvu tarkoitti lupautta niukkuuden ja puutteen poistumisesta. Sittemmin materiaallisen elintason nousuun liittyvä hyöty on pienentynyt. Ajatus siitä, että meidän tulisi tavoitella ”enemmän” ei välttämättä pidä enää paikkansa. Enemmän voi nykyisen konsumerismin aikakaudella tarkoittaa myös huonompaa elämänlaatua. Juuri tästä huomiosta ponnistaa Jacksonin runsauteen liittyvän vaurauden käsitteen ja konsumerismin kritiikki.

Huomio siitä, etteivät lisääntyvät tulot enää lisää koettua rajahyötyä tietyn saavutetun tulotason jälkeen antaa myös moraalisen perustelun tulojen uudelleenjaolle yhteiskunnassa. (Ibid., 38)

Utiliteetin käsite taas viittaa siihen hyötyyn, jota saamme hyödykkeistä. Hyödyn ”vaurauslottuvuuksia” tarkasteltaessa on tärkeää painottaa, että kulutusyhteiskunnassa kuluttamamme hyödykkeet ja palvelut tuottavat identiteettiä, kokemuksia, koettua yhteenkuuluvuutta tai jopa toivoa parem-

masta. Täten on mahdotonta antaa tarkka vastaus kysymykseen, minkä konkreettisen hyödyn BKT-kasvun mahdollistama uusi iPhone tai pyörä tuottaa kuluttajalle nyky-yhteiskunnassa. Jackson lähtee kulutuksen kiistanalaisen utiliteetin kautta purkamaan kysymystä, miksi ihmisten hyvinvointi ja tyytyväisyys eivät ole kasvaneet samaa tahtia talouden kanssa. (Ibid., 41–43)

Runsauden ja utiliteetin sijasta Jackson määrittelee vaurauden toimintakyvyn ja kukoistuskyvyn kautta, viitaten Amartya Senin ajatteluun hyvinvointitaloustieteen alalla. Toimintakyvyn käsite viittaa yksilön mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa: kaikilla on oltava mahdollisuudet toteuttaa itseään, hankkia koulutusta, syödä hyvää ruokaa ja elää pitkään. Jacksonin mukaan meidän tulee kuitenkin rakentaa Senin kuvaama toimintakyvyn ideaali kahden rajoitteen varaan. Rajallinen toimintakyky määrittyy maapallon rajallisten resurssien ja kasvavan väestön kautta. Yhteiskunta voi olla vauras ainoastaan, jos sen vauraus ei vie muilta mahdollisuutta materiaalien perustarpeiden ja kohtuullisen toimintakyvyn saavuttamiseen. (Ibid., 44–46)

Talouden aktiviteetin määrittäjästä BKT:sta on muotoutunut länsimaissa materiaalisien elintason ja tätä kautta myös vaurauden määrittäjä. Tästä johtuen BKT-kasvu on kaikkien hallitusten tavoite. Köyhien maiden tapauksessa materiaalisien elintason kohottaminen talouskasvun kautta on ilmiselvää tavoite, sillä maailmassa on yli miljardi ihmistä, jotka elävät alle yhdellä dollarilla päivässä. Jackson kuitenkin kyseenalaistaa saman logiikan länsimaissa, joissa ihmisten materiaaliset perustarpeet ovat jo pitkälle tyydytetyjä. Kakin kasvattamisen sijasta voitaisiin miettiä strategiaa, jossa tulot jaettaisiin oikeudenmukaisemmin länsimaisten yhteiskuntien sisällä. Jackson ei kuitenkaan näe talouskasvun heijastuneen kaikkien elintason nousuun. Vain muutama onnekas koki vaurauden kasvun, keskiluokan tulotaso ei juuri noussut ennen finanssikriisiä. (Ibid., 4–5)

Yhteiskunnat ovat perustavien ja ristiriitaisten ongelmien edessä puhuttaessa kestävästä vauraudesta ja talouskasvusta. Talouskasvun vastustaminen saattaa johtaa taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen epävakauden aikaan, mutta kasvupolitiikka voi vaarantaa niiden ekosysteemien olemassaolon, joiden varaan ihmiskunnan olemassaolo pohjaa. Jos eri skenaarioiden 9 miljardin ihmisen maailmassa kaikki eläisivät niin kuin länsimaissa, vaatisi tämä hiiliintensiteetin 130-kertaistumista vuoteen 2050 mennessä. Yhteiskunnalliset

voimat, jotka uskovat yksinkertaistuksiin kapitalismin luonnollisesta alttiudesta tuottaa puhdasta teknologiaa, on ravisteltava hereille. Meillä ei ole vielä mitään käsitystä siitä, miltä hiili-intensiteetin 130-kertaistava talousjärjestelmä näyttäisi. Poliitiikka on rakennettava sen lähtökohdan varaan, että nykyinen vaurausmallimme ei ole sovitettavissa yhteen rajallisen maapallon rajallisten resurssien kanssa. (Ibid., 187–188)

Jackson rakentaa kasvun jälkeistä politiikkaa kuitenkin reformismin varaan. Hän irtisanoutuu radikaaleista kuvitelmista, jotka katsovat vallankumouksen, globalisaation ja kapitalismin lopun ratkaisuksi aikamme ongelmiin. Edessämme on kaksi vaihtoehtoa: pitkä ja kivinen jatkuvien uudistusten tie tai nopea vallankumous. Vallankumouksen tie pitää Jacksonin mukaan sisällään uuden barbarismin vaaran, sillä emme voi romuttaa samoja instituutioita, joita tarvitsemme uudistusten läpiviemiseen. Vallankumouksellisista muutoksista irtisanoutuminen ei tietenkään tarkoita sitoutumista nykymalliin tai kosmeettisiin muutoksiin, vaan sitä, että meidän täytyy luoda konkreettinen uudistusten tiekartta, joka mahdollistaa perustavanlaatuisen muutoksen. (Ibid., 172) Uuden vaurauskäsityksen pohjalta uudistusten tiekartta määrittyy kolmen kategorian alle: 1) rajojen määrittäminen, 2) talousjärjestelmän uudistaminen ja 3) sosiaalisen logiikan muutokset.

Rajojen määrittämisellä Jackson korostaa sitä, että ihmiskunnan taloudelliselle ja sosiaaliselle toiminnalle on määriteltävä ekologiset rajat. Resurssien käyttö ja ilmastopäästöt eivät saa kasvaa. Päästöjen vakautustavoitteet ja päästöbudjetit hiilidioksidipäästöille ovat politiikkatoimia, jotka vaikuttavat tähän suuntaan. Rajojen määrittämisen periaatetta on toistaiseksi sovellettu Kioton sopimuksen ja EU:n päästökaupan toteuttamisen yhteydessä. Jackson väläyttää myös henkilökohtaisten päästökiintiöiden tai päästökaupan mahdollisuutta. Ideana olisi, että kaikille jaettaisiin henkilökohtaiset ilmastopäästökiintiöt. Jackson kannattaa myös verotuksen painopisteen siirtoa työn verotuksesta kohti päästöjen verotusta ja voimakkaita toimia kehittyvien maiden teknologisen kehityksen tukemiseksi. (Ibid., luku 11)

Talousjärjestelmän uudistamisella Jackson viittaa nykyisen talousjärjestelmän purkamiseen. Nykyinen velkavetoinen kulutuskysynnän kasvu on ekologisesti kestäväntöntä, yhteiskunnallisesti ongelmallista ja taloudellisesti epävakaa pohjalla. On kehitettävä kestävä talouden taloustiede, jonka

mallit vakaudesta eivät perustu jatkuvaan kulutuskysynnän ja materiaallisen tuotoksen kasvuun. Nykyinen työn tuottavuuteen perustuva malli on viallinen, sillä talouksien on kasvettava pelkästään siksi, että ne voisivat säilyttää täystyöllisyyden. Länsi-Euroopan maissa työn tuottavuuden kasvun on pelätty hidastuvan, kun muutos on viemässä kohti väestön ikääntymisen aiheuttamaa julkisen sektorin kasvua ja palveluvaltaistuvaa tuotantorakennetta. Jackson katsoo, että trendi on positiivinen, ja että vauraiden maiden tulisi siirtyä vähähiiliseen ja työvoimavaltaiseen tuotantoon korkean tuottavuuden alojen kasvattamisen kustannuksella. (Ibid., 176)

Jackson nostaa avainasemaan myös ekologista muutosta edistävät investoinnit. Panokset tulisi suunnata rakennusten energiatehokkuuden parantamiseen, uusiutuviin energialähteisiin, energiaverkkojen ja julkisen infrastruktuurin tehostamiseen ja ekosysteemien suojeluun. Ekologinen investointi ei viittaa ainoastaan erityisiin kohteisiin, vaan myös investointien tuotto-odotusten ja aikaperspektiivin uudelleenmäärittelyyn. On uskallettava myös kyseenalaistaa nykyisen laajuiset omistusoikeudet ja oikeus sijoitusten tuottoon, jos investointien uudelleenkohdentamisessa halutaan edetä. Jackson olisi valmis kiristämään rahoitusmarkkinoiden säätelyä merkittävästi ottamalla käyttöön rahoitusmarkkinaveron, kieltämällä lyhyeksi myynnin, korjaamalla kannustimia sekä kiristämällä rahan tarjonnan julkista kontrollia kovilla pääomavaatimuksilla. (Ibid., 178–179)

Yhteiskunnan ”sosiaalisen logiikan” muutoksella Jackson haluaa Clive Hamiltonin ja NEF- tutkijoiden tapaan vapautua yhteiskunnassa vallitsevasta konsumerismista, joka on kaventanut yhteiskuntaan osallistumisen kuluttajakansalaisuudeksi. Ekologisesti ja sosiaalisesti tuhoisasta kulutuskierteestä vapautuminen vastaa uutta yksilöiden toimintakyvyn varaan rakennettua vaurauskäsitystä. Työajan lyhentäminen, eriarvoisuuden vähentäminen ja toiminta- ja kukoistuskvyn mittaaminen olisivat ensimmäisiä askelia kohti muutosta. Työajan lyhentäminen näyttäytyy Jacksonille vaihtoehtoisena tai rinnakkaisena tapana tavoitella nollakasvua työn tuottavuuden kasvun hidastamisen rinnalla. Jos pyritään nollakasvuun, ja jos työn tuottavuus kasvaa edelleen, työttömyyden kasvu voidaan estää jakamalla olemassa oleva työ entistä useammille ihmisille. (Ibid., 180–181) Kuten useimmat degrowth-teo-

reetikot, myös Jackson korostaa työajan lyhentämistä ratkaisuna vauraiden maiden vajaatyöllisyysongelmaan.

Talousjärjestelmän eriarvoisuuden voittaminen liittyy Jacksonin ajattelussa huomioon eriarvoisuuden yhteiskunnallisista ja ekologisista kustannuksista sekä statuskilpailusta. Eriarvoisuus ja tuloerot heikentävät yhteiskunnan sosiaalista pääomaa ja kokonaisyhyvinvointia. Anglosaksisen mallin maissa eriarvoisuuden on annettu liian pitkään lisääntyä elämänlaadun ja hyvinvoinnin kustannuksella. Mahdollisina toimina eriarvoisuuden vähentämiseen Jackson mainitsee veropolitiikan, minimi- ja maksimitulotasot, kaikille pääsyn korkeatasoiseen koulutukseen sekä vähemmistöjen syrjintään puuttuvan lainsäädännön. Sosiaalista pääomaa Jackson lähtisi kasvattamaan paikallistason kautta: julkisia tiloja on vahvistettava ja ihmisille on luotava paikallisesti mahdollisuuksia yhteisölliseen toimintaan. Viimeiseksi Jackson suosittelee voimakkaita toimia konsumerismin kitkemiseksi: mainostaminen sääntöjä on kiristettävä merkittävästi ja kauppastandardeihin on sisällytettävä ekologisia ja sosiaalisia normeja. (Ibid., 182–183)

LATOCHE: RADIKAALI PAKO GLOBAALITALOUDESTA

Ranskalainen Serge Latouche tunnetaan 2000-luvun alun degrowth-liikkeen keskeisimpänä teoreetikkona.¹⁹ Latouchen mukaan kasvun aiheuttamat kustannukset maksavat luonto, työläiset, kuluttajat sekä ennen kaikkea etelän köyhät. Siksi talouskasvun tavoittelusta on luovuttava ja on luotava uusi poliittinen projekti degrowth-käsitteen ympärille. Latouchen mukaan kaikki poliittiset puolueet, liberaaleista sosialidemokraatteihin ja sosialisteihin, ovat pohjanneet politiikkansa jatkuvan kasvun ajatukselle. Poliitiikan radikaali suunnanmuutos ei ole saavutettavissa ainoastaan vaalien kautta, vaan suunnanmuutokseen tarvitaan ”kulttuurivallankumous”. (Latouche 2009, 31–32) Latouche suhtautuu Clive Hamiltonin tapaan skeptisesti institutionaalisen ja parlamentaarisen puoluedemokratian mahdollisuuksiin toteuttaa radikaali ekologinen muutos, mutta yksilöllisen downshiftauksen sijasta hän tavoittelee radikaalia irtautumista ja pakoa globaalitaloudesta.

19 Esittelen tässä osiossa hänen ajatteluaan pohjaten hänen kirjaansa *Farewell to Growth* (2009). Latouchen teos on suomennettu nimellä *Jäähyväiset kasvulle*.

Latouche korostaa, että politiikassa tarvitaan konkreettinen utopia, kuvi- telma toisenlaisesta maailmasta, joka määrittää poliittisen liikkeen suuntaa. Degrowth on tällainen utopia itsenäisistä ja ekologisesti kestävästä yhteisöistä vauraassa pohjoisessa ja kehittyvässä etelässä. Latouche korostaa teksteissään jatkuvasti, että kasvukritiikissä on kyse jostain muusta kuin päivänpolitiikasta ja politikoinnista. Degrowth-mullistukset voivat toteutua yhteiskunnallisen uudelleenarvottamisen kautta. Latouche nimeää uudelleenarvottamisen aspekteja, jotka voivat toteutuessaan johtaa uuteen ekologisen talouden ”hyvän kehään”: 1) tuotannon lokalisaatio ja paikallisuus 2) vähentäminen 3) uudelleenkäsitteellistäminen 4) paikallisyhteisöt 5) rakenneuudistukset ja 6) uudelleenkäyttö ja kierrättäminen. (Ibid., 32)

Kokonaisuudessaan Latouchen erittelemät uudelleenarvottamisen muodot tarkoittavat radikaalia pakoa nykyisen kaltaisesta maailmantaloudesta, jota on luonnehtinut maailmankaupan kasvu ja vapaat pääomaliikkeet. Latouche olisi valmis rajoittamaan pääomaliikkeiden vapautta ja kansainvälistä kauppaa. Taloudesta pakenemisen strategiassa keskeiseksi lähtökohdiksi nousee paikallisen yhteisön edustama lokalismi, joka pystyy demokraattisesti organisoimaan vähemmät resurssit ekotehokkaammin ja paremmin. Paikallisten yhteisöjen tulee pyrkiä taloudelliseen, tuotannolliseen ja rahoitukselliseen omavaraisuuteen. Tavoitteena on yhteiskunnallinen muutos kohti ”yksinkertaisempaa elämäntapaa”. Lokalisaatioon pohjaava strategia on protektionistinen suhteessa ”epäreiluun kilpailuun”, mutta keskeiseen asemaan uudessa taloudessa nousee myös ”yhteistyön verkko” paikallistason tuottajien kesken. Latouchen globalisaatiiovastainen painotus näkyy myös käytännön toiminnassa suuria infrastruktuuriprojekteja vastaan. (Ibid., 47–50)

Vähentäminen puolestaan viittaa tuotannon ja kulutuksen ympäristöhaittojen vähentämiseen. Tämä tarkoittaa mm. jätteiden, lentoturismin ja työajan vähentämistä. Uudelleenkäyttäminen ja kierrättäminen tarkoittaisivat muutosta, jossa kulutushyödykkeet suunniteltaisiin kestävämpään pitkään, minkä jälkeen ne voitaisiin kierrättää uusiin tarkoituksiin. (Ibid., 39–41)

Uudelleenarvottaminen viittaa käsitteelliseen ja kulttuuriseen muutokseen, jossa vanhat ”porvarilliset arvot” ja ”porvarilliset käsitteet” korvataan uusilla. Kilpailun sijasta on pyrittävä yhteistyöhön, enemmän sijasta on tavoiteltava vähemmän, yhteisen tekemisen on korvattava konsumerismi ja alt-

ruismin itsekkyyks. Meidän on elettävän harmoniassa luonnon kanssa. Uudelleenkäsitteellistämällä tulee pyrkiä esimerkiksi vaurauden ja köyhyyden sekä niukkuuden ja runsauden käsitteiden uudelleenmäärittelyyn. Uudet yhteiskunnalliset rakenteet, sosiaaliset suhteet ja tuotantorakenteen muutos seuraavat arvojen uudelleenmäärittelyä. (Ibid., 33–36)

Latouchen mukaan yhteiskunnan uudelleenarvottamisesta seuraa automaattisesti myös uudelleenjako ja yhteiskunnan rakenteiden muutokset. Uudelleenjaossa vähennetään ”globaalin kuluttajaluokan” valtaa ja vaurautta. Valtaa ja vaurautta jaetaan uudelleen pohjoisen ja etelän välillä sekä vauraiden yhteiskuntien sisällä, oli kyse sitten sukupolvista, sosioekonomisista luokista tai yksilöistä. Uudelleenjaolla voidaan vähentää yhteiskunnallista statuskilpailua, joka johtaa ekologisesti kestävämmään konsumerismiin. Latouchen ajattelu uudelleenjaon järjestämisestä jää käytännössä abstraktille tasolle, sillä hän ei käsittele konkreettisesti sitä, miten tarvittava uudelleenjako voitaisiin järjestää. Latouchelle uudelleenjaossa on viime kädessä kyse poliittisesta tahdosta jakaa vaurautta uudelleen. Radikaalin degrowth-politiikan odotushorisontti ei määrity reformien pohjalta, vaan tavoitteena on ”kulttuurivallankumous”.

Latouche ottaa erittäin kategorisen kannan kaikkeen taloustieteen piirissä tehtyyn talous- ja kasvututkimukseen. Kaiken taloustutkimuksen (sic!) katsotaan palvelevan samaa ”kasvuortodoksia”. Degrowth-radikalismi asettaa tavoitteeksi ”taloudellisen rationaalisuuden piiristä” pakenemisen. Tavoite olla käyttämättä taloustieteellistä käsitteistöä ja paeta taloudesta tekee Latouchen ajattelusta kuitenkin erittäin vaikeasti lähestyttävää. Esimerkiksi talouskasvun ja uusliberalismin käsitteiden ero ei ole hänen teksteissään selkeä. Latouche kirjoittaa toistuvasti, että talouskasvu tuottaa tai talouskasvusta seuraa eriarvoisuutta. Tarkoitetaanko tällä sitä, että tietyt talous- ja kasvupolitiikan toimet – uusliberalismi – ovat tuottaneet eriarvoisuutta vai kenties sitä, että hän ajattelee nopeasta BKT-kasvusta seuraavan aina eriarvoistumisen kehän²⁰.

20 Taloushistoriasta huomataan, että BKT-kasvun vauhti on hidastunut Euroopassa ja Yhdysvalloissa 1960-luvun huippukaudesta, samaan aikaan kun funktionaalinen tulonjako on muuttunut pääomatulojen hyväksi ja OECD-maat ovat ”kasvaneet entistä eriarvoisemmiksi” (Ahokas 2010 & OECD 2008).

Kuvattu radikalismi ei mielestäni juuri tarjoa ehdotuksia nykyjärjestelmän uudistamiseksi. Minun on helppo jakaa van den Bergin esittämä näkemys siitä, että radikaalin degrowth-ajattelun mahdollisuudet kerätä laajempaa kannatusta laajemmin parlamentaaristen järjestelmien piirissä näyttäytyvät rajallisina. Tätä mielikuvaa Latouchen degrowth-ajattelusta vahvistaa hänen vuonna 2007 laatimansa poliittinen ohjelma, joka koostuu irrallisista tavoitteista kuten kansainvälisestä valuutanvaihtoverosta, työajan lyhentämisestä, ympäristöveroista, mainostuksen kieltämisestä tai arvoista kuten ”elämästä maapallon rajoissa”, ”ystävyyden ja naapuruuden kasvusta” tai ”talonpoikaismaatalouden paluusta”. Monet Latouchen tavoitteista – kuten ympäristöverot tai Tobinin vero – ovat sinällään erittäin kannatettavia, mutta johtavatko ne degrowth-kehitykseen?

ULVILA & PASANEN: TYYTYVÄISYYDEN JA ONNELLISUUDEN TUOTTAMINEN VÄHEMMÄLLÄ

Suomalaistutkijoiden Marko Ulvilan ja Jarna Pasasen degrowth-kritiikki kohdistuu ilmiöön, jota he kutsuvat fossiilikapitalismiksi. Käsitteenä fossiilikapitalismi viittaa talouteen ja yhteiskuntaan, joka on ollut riippuvainen fossiilisista polttoaineista, ja joka on rakentunut yksityisen omistuksen, eriarvoisuuden ja hierarkkisen valtajärjestelmän pohjalle. Ulvilan ja Pasasen analyysi kumpuaa radikaalin oikeudenmukaisuus- ja ympäristöliikkeen vaatimuksista. Päämääränä on ”tavoitteiden ja unelmien vallankumous”, mikä tarkoittaa selkeää irtisanoutumista valtavirtaisista, kansainvälisessä keskustelussa esiintyvistä ehdotuksista talouden uudistamiseksi. He alleviivaavat kamppailua valtasuhteiden muutoksen puolesta. Green New Deal tai vihreä talous näyttäytyvät vain ”vihreän kapitalismin” eri variaatioina. Näissä vaihtoehtoisissa ei uhata vallitsevia valtasuhteita eikä kohdata kysymyksiä kasvupakosta, suuryritysten vallasta ja kapitalismista. (Pasanen & Ulvila 2010, 13–16)

Fossiilikapitalismi on poistanut maailmasta niukkuutta, mutta Pasasen ja Ulvilan mukaan analyysissä on usein sivuutettu talouden vaikutukset ympäristöön sekä tätä kautta tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksiin. Fossiilikapitalismi on kriisiytymässä luonnonvarojen ehtymisen vuoksi, jonka voi ennustaa tukehduttavan koko ”kasvumoottorin” tulevana vuosikymmeninä.

Pasanen ja Ulvila korostavat fossiilikapitalismin kohdalla myös räikeää eriarvoisuutta ja eliitin täydellistä vieraantumista luonnosta. 2007 alkanut finanssikriisi näyttäytyy osana fossiilikapitalismin kriisiä, joka tarjoaa mahdollisuuden kääntää kehityksen kulku. Kirjoittajien mielestä järjestelmän laidoilla on kuitenkin toivoa muutoksesta, mistä kertoo mm. sosiaalifoorumiliike. (Ibid., 15–16) Niin kannatettava ilmiö kuin maailmanlaajuinen sosiaalifoorumiliike onkin, liikettä on vaikea hahmottaa kirjoittajien tapaan läntisiä yhteiskuntia ravistelevan ekologisen ”kulttuurivallankumouksen” alkuna.

Pasanen ja Ulvila puhuvat yksiselitteisesti vauraiden yhteiskuntien ”liian korkean tulotason” rajoittamisesta julkisen vallan säätelytoimin. Serge Latouchen paikallisessa omavaraistaloudessa pyritään pieneen ekologiseen jalanjälkeen ja Jackson esittää yksilöiden kulutusrajoitteiden asettamisen yhtenä strategiana prosessissa, jossa taloudelliselle toiminnalle määritellään ekologiset rajat. Ulvila ja Pasanen lähtevät liikkeelle rakenteellisesta analyysistä, jonka mukaan rahatalouden koko heijastaa suoraan sen tuottamaa ympäristöhaittaa, oli kyse sitten kotitaloudesta tai kansantaloudesta. He viittaavat tehtyihin empiirisiin tutkimuksiin, joissa on tutkittu kotitalouksien ekologisen jalanjäljen ja tulojen yhteyttä. Heidän mukaansa on kyllä olemassa yksittäisiä säästeliäitä tai ylikuluttavia kotitalouksia, mutta suuressa mittakaavassa tulotaso määrittää kotitalouksien ekologista jalanjälkeä. Myös kansantalouksien asukasta kohden laskettu BKT ja ekologinen jalanjälki korreloivat vahvasti. (Ibid., 47–48)

Pasanen ja Ulvila tekevät erottelun neljän globaalien kuluttajaluokan välille, joita ovat: kamppaileva luokka, kestävä luokka, kuluttava luokka ja ylikuluttava luokka. Kamppaileva luokka koostuu ihmisistä, joiden tulotaso ei riitä perustarpeiden tyydyttämiseen, kuten vaatteisiin, ruokaan tai turvallisuuteen. Kestävä luokka pystyy huolehtimaan perustarpeista, luokan ympäristöhaitta on kohtuullinen, ja ihmiset pystyvät ohjaamaan pienen osan kulutuksestaan ylellisyshyödykkeisiin. Kuluttava luokka kuluttaa merkittävästi yli perustarpeidensa. Kirjoittajat viittaavat tutkimuksiin, joissa kuluttavan luokan vuositulojen alarajaksi on arvioitu 7500 ostovoimakorjatun dollarin vuositulot. Kestävästä luokasta poiketen 2 miljardista ihmisestä koostuvan kuluttavan luokan elämäntavan ympäristövaikutukset ovat merkittävät. Ylikuluttavan luokan – joka ansaitsee yli 14 000 ostovoimakorjattua dollaria vuodessa –

kulutuksesta merkittävin osa muodostuu muusta kuin perustarpeiden tyydyttämisestä. (Ibid., 49–55)

Fossiilikapitalismi määrittyy poikkikansallisten kuluttajaluokkien mukaan. Pasanen ja Ulvila haluavat purkaa tiukan vastakkainasettelun etelän ja pohjoisen välillä, sillä niin japanilaisen kuin intialaisen ylikuluttavan luokan on leikattava materiaalista elintaso. Silti etenkin länsimaissa julkisen vallan tehtäväksi määrittyy enemmistön kulutusmahdollisuuksien rajoittaminen ja talouslasku. Ulvilan ja Pasasen mukaan kolme miljardia ihmistä voi jatkaa elämistään niin kuin ennenkin, tarve muutokseen kohdistuu ylikuluttavan luokan elämäntapaan. Jos ylikuluttava luokka saataisiin luopumaan kerskakulutuksesta, se ei lainkaan vähentäisi ylikuluttavan luokan jäsenten hyvinvointia. Köyhälle kamppailevalle luokalle on saatava lisää tuloja, kestäväälle luokalle vakautta, kuluttavalle luokalle on toteutettava lievä talouslasku ja ylikuluttavalle luokalle on toteutettava välitön talouslasku. Käytännössä prosenttirajoja venyttämällä 300 000 pienituloisinta suomalaista lukeutuu kestäväan luokkaan. (Ibid., 53–55)

Globaalin tuloluokka-analyysin pohjalta esitetään haaste pohjoismaiselle hyvinvointimallille. Pasanen ja Ulvila arvostavat laajan hyvinvointivaltion kapitalismin ”inhimillistämiseen” johtaneita piirteitä. Toisaalta pohjoismaista mallia ei kelpuuteta enää hyvän yhteiskunnan esimerkiksi, sillä se on amerikkalaisen liberaalin mallin ohella ekologisesti kestämaton. Pohjoismaissa henkilöä kohden mitattu ekologinen jalanjälki ja hiilijalanjälki katsotaan liian korkeiksi. Hyvän yhteiskunnan kriteeriksi asettuu pikemminkin se, että hyvinvointia onnistutaan tuottamaan kohtuullisella ympäristörasituksella, ja katseet tulisi kohdistaa tällaisiin yhteiskuntiin. Kun tarkastelukulmaksi otetaan pieni hiilijalanjälki, tuloerot, koettu hyvinvointi ja demokratia, maailman parhaaksi yhteiskunnaksi nousee Väli-Amerikan Costa Rica. Esimerkillä halutaan kyseenalaistaa läntisten maiden esikuvan asema kansainvälisissä vertailuissa ja ottaa esikuvaksi ne maat, joissa hyvinvointia tuotetaan pienellä ympäristörasituksella. (Ibid., 29–37)

Pasasen ja Ulvilan yhteiskunnallisessa ajattelussa yhteiskunnan kehittämisen pääkriteeriksi otetaan länsimaiden enemmistön kuluttamisen rajoittaminen välttämättömään ja tulojen uudelleenjakoon. Tällaista lähtökohtaa voi kritisoida ympäristöpolitiikan näkökulmasta realismiin ja pragmatismiin puut-

teesta. Vaatimus enemmistön elintason radikaalista pudottamisesta ei liene paras tapa kerätä poliittista kannatusta kunnianhimoiselle ympäristöpolitiikalle eikä BKT:n ja tulotason supistuminen välttämättä johda talouden materiaalsen perustan supistumiseen. Analyysi ottaa normatiiviseksi lähtökohdaksi sen, että ”perustarpeet” ylittävä kulutus on tuomittavaa. Lähtökohtaa on periaatteellisesti vaikea hyväksyä. Mutta lisäksi Ulvila ja Pasanen jopa määrittelevät globaalissa mittakaavassa tietyn ostovoimakorjatun BKT:n rajan henkilöä kohden, jonka ylittävän kulutuksen katsotaan olevan ylikulutusta. Tällaisen eri elämäntilanteisiin sopivan ylikulutuksen rajan piirtäminen tuntuu myös käytännössä vaikealta tehtävältä.

Teoksensa lopussa Ulvila ja Pasanen (Ibid., 219–223) esittävät ajatuskokeen ”vihreän uusjaon” hallituksesta Suomessa, joka tavoittelisi hyvinvointia, onnellisuutta, täystyöllisyyttä sekä ympäristönsuojelua heidän politiikka-suositustensa pohjalta. Erilaiset yhteiskunnalliset tavoitteet yhdistävän degrowth-talouden suurimman esteen katsotaan olevan poliittinen tahto. ”Fossiilikapitalismin vanhan vallan vartijat” yrittävät kaataa muuten tasapainoisen vihreän uusjaon talouden. Kuvattu optimistinen ja poliittista tahtoa korostava näkemys ”kasvunjälkeisestä vauraudesta” on vastakohtainen Tim Jacksonin näkemyksien kanssa. Jackson myöntää avoimesti, että politiikassa joudutaan toimimaan ristiriitaisten tavoitteiden kanssa, joita voi olla vaikea sovittaa yhteen. Talouskasvu on ollut Jacksonin mukaan yhteiskunnallisen vakauden edellytys, mutta tämä tavoite ei ole enää välttämättä mahdollinen maapallon rajoissa.

3.

Keskusteluja

DEGROWTH: LÄNSIMAIDEN SUPISTUVA BKT VAI ”RENTOUS” SUHTEESSA BKT:HEN?

”Gloaali talous on kasvanut nopealla tahdilla vuosikymmeniä, suurimmaksi osaksi sivuuttaen Rooman klubin Donella Meadowsin, Dennis Meadowsin ja Jorgen Randersin Kasvun rajat -raportin varoitukset. Mutta rajallisessa järjestelmässä rajaton kasvu on mahdotonta. Sen on loputtava, mutta kysymys kuuluu milloin ja miten.” (Rijnhout & Schauer 2009, oma käännös)

”Degrowthin paradigmaattiset ehdotukset ovat: talouskasvu ei ole kestävää ja inhimillinen edistys ilman talouskasvua on mahdollista.” (Schneider et al 2010, 511, oma käännös)

Tutkija Annukka Berg on tuonut esiin, että käsitteenä degrowth on herättänyt huomattavan paljon hämmennystä Euroopassa. Degrowth politisoi talouskasvun luonnollisuuden, vahvistaa muutoshaluista kansalaisuutta konsumerismin sijasta ja haluaa rakentaa enemmän vähemmällä. Berg kirjoittaa, että hänelle degrowth-koulukunnista on läheisin se, joka politisoi talouskasvun luonnollisuuden ja ottaa ”rennon” suhtautumistavan koko BKT-mittariin. (Berg 2010) Joutsenvirta et al. määrittelevät degrowth-liikkeen sen kautta, että liike pyrkii nostamaan ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden yhteiskuntapolitiikan arvohierarkiassa talouskasvun edelle. Taloudellisten arvojen yli-

korostamisen he katsovat olevan tuhoisaa hyvinvoinnille. (Joutsenvirta et al. 2011, 348)

Bergin ja Joutsenvirran kaltaiset kirjoittajat määrittelevät degrowth-liikkeen tavoitteeksi politiikan kasvuorientoituneisuuden purkamisen. Tilalle tarvittaisiin politiikkaa, joka suhtautuisi ”rennosti” talouskasvuun. Rentous BKT:n suhteen ei silti ole yleistettävissä koko liikkeen piirteeksi. Wolfin (2010) mukaan näkemys BKT-kasvun mahdottomuudesta pitkällä tähtäimellä jaetaan koko degrowth-genressä. Käsitteenä degrowth perustuu kasvun negatiiville ja valtavirran keskustelussa se myös loogisesti ymmärretään niin. (van den Berg 2011, 882) Schmelzerin ja Passadakiksen (2010, oma käännös) sanoin: ”ongelma ei ole ainoastaan nykymuotoinen kasvu, vaan että kasvu on lähtökohtaisesti ongelma eikä se ole ratkaisu ongelmiin.” Degrowth-genressä vallitsee siis kaksi käsitystä BKT-mittarista: politiikan BKT-orientaatio tulisi purkaa, mutta toisaalta negatiivisesta BKT-kasvusta – siis BKT:n kehityksestä – muotoillaan liikkeen keskeinen poliittinen tavoite.

Teppo Eskelinen ja Ville-Pekka Sorsa ovat argumentoineet, että degrowth-ajattelijat kääntävät ainoastaan talouskasvun hyveen etumerkin. Hitaampi kasvu tai negatiivinen kasvu ei kuitenkaan sinällään tuota yhtään enempää hyvinvointia kuin talouskasvukaan. (Eskelinen & Sorsa 2011, 153) Talouskasvu on lähtökohtaisesti niin laaja kategoria, että olisi absurdia arvioida kehitystä ensisijaisesti kasvun näkökulmasta. Miksi talouskasvun tavoittelu on politiikan prioriteetti? Kasvu katsotaan välttämättömäksi työllisyyden takaamiseksi ja talouskasvun tavoittelulle on olemassa vain huonoja vaihtoehtoja. Talouskasvu ei kuitenkaan kerro meille tulonjaosta tai laajemmin yhteiskunnallisista valtasuhteista. Talouskasvua – tai sen puutetta – ei siis voi pitää ratkaisuna kaikkiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, mutta toisaalta kasvu ei ole myöskään itsessään ongelma. Epätarkasta tilastollisesta työkalusta ei tule tehdä tavoitetta itsessään. (Eskelinen 2011)

Myös van den Berg kritisoi degrowth-ajattelua siitä, että BKT:lle annetaan edelleen liian keskeinen asema politiikassa. Ylipäätään perinteinen ymmärrys ympäristöpolitiikan ja talouskasvun vuorovaikutuksesta on käännetty degrowth-genressä ylösalaisin. Jos harjoitamme tiukkaa ympäristöpolitiikkaa, joka vähentää päästöjä ja luonnonvarojen kulutusta, tästä saattaa seurata kansantalouden supistuminen. Supistuva BKT saattaa olla radikaalin ympäristö-

politiikan seuraus, mutta BKT:n supistuminen ei ole missään nimessä onnistuneen ympäristöpolitiikan ja päästöjen vähentymisen edellytys. Negatiivinen kasvu voi potentiaalisesti estää investoinnit tuotekehitykseen ja puhtaampiin teknologioihin. Talouden ja kulutuksen supistaminen ovat liian abstrakteja ja tehottomia ympäristöpolitiikan instrumentteja. (van den Berg 2011, 889)

Meidän ei pitäisi langeta väärään olettamukseen siitä, että BKT:n kasvu tai supistuminen olisi ratkaisu ympäristöongelmiin. Van den Berg vetoaa sen sijaan sellaisen politiikan puolesta, joka suhtautuisi rennosti ja korostetun neutraalisti BKT-indikaattoriin. Degrowth-teksteissä esiintyy problemaattinen ajatus siitä, että talouden materiaallinen perusta supistuu samalla kun BKT supistuu. Oletamus on kyseenalainen ensinnäkin siksi, että materiaallisen perustan supistumisesta samaan tahtiin BKT:n kanssa ei voi vallita varmuutta. Toiseksi van den Berg kysyy, kuinka paljon elintason pitäisi laskea, jotta päästäisiin kestäväälle uralle? (van den Berg 2011, 885) Olisiko tällainen elintaso lasku ylipäätään yhteiskunnallisesti toivottava ja poliittisesti mahdollinen?

Van den Berg hahmottelee uudistuspolitiikkaa, joka olisi degrowth-strategiaa parempaa ympäristöpolitiikkaa. Ensinnäkin tarvittaisiin sitova ja kattava kansainvälinen sopimus ilmastomuutoksen torjunnasta. Kansainvälinen hintasäätely – päästökaupan tai verojen muodossa – on toimivan kansallisen ilmastopolitiikan edellytys, sillä valtiot eivät ole valmiita vaarantamaan asemaansa kansainvälisessä kilpailussa. Toiseksi työmarkkinapolitiikkaa pitäisi kehittää siihen suuntaan, että tuottavuuskehitys ulosmitattaisiin lisääntyvän vapaa-ajan kautta. Kolmanneksi julkisen vallan pitäisi säädellä mainoksia ankarammin ja verottaa statushyödykkeitä, jolloin kulutus ohjautuisi kestävämpään suuntaan. Olisi myös vahvistettava tietoisuutta kulutustottumuksien ympäristövaikutuksista kouluissa ja julkisuudessa, panostettava tuotekehitykseen sekä edistettävä ekotehokkaan teknologian leviämistä. (van den Berg 2011, 888)

Seidl ja Zahrnt korostavat Eskelisen ja van den Bergin tapaan yhteiskuntapolitiikan kasvuorientoituneisuuden purkamisen tärkeyttä. Talouskasvun supistamisen (degrowth) sijasta on kyseenalaistettava kasvupolitiikka. He määrittelevät kasvunjälkeisen yhteiskunnan yhteiskuntapolitiikalle kolme piirrettä: 1) politiikka ei tähtää BKT-kasvuun, 2) yhteiskunnan instituutiot

muutetaan vähemmän kasvuriippuvaisiksi, 3) talouden resurssien ja energian kulutukselle asetetaan rajat. Kasvunjälkeisessä yhteiskunnassa vähemmän saastuttavat talouden sektorit voivat kasvaa, mutta kokonaisuudessaan yhteiskunnan instituutioiden kasvuriippuvuutta pyritään vähentämään. Kasvunjälkeisessä yhteiskunnassa kasvu lakkaa olemasta itsetarkoituksellinen tavoite politiikassa. (Seidl & Zahrnt 2011, 34) Puhe kasvunjälkeisestä taloudesta ja yhteiskunnasta voisi ohjata kasvukriittistä keskustelua kasvun negaatiosta konkreettisemmän uudistuspolitiikan suuntaan.

DEGROWTH-TALOUS – MUTTA MILLÄ KEINOIN?

Jos BKT:n supistuminen asetetaan lukuisten degrowth-tekstien tapaan lähtökohdaksi, niin politiikan keskeiseksi ongelmaksi muodostuu analysoida, mitkä ovat ne tekijät ja mekanismit, jotka tuottavat BKT:n kasvua tai supistumista. Degrowth ei ole toistaiseksi tarjonnut kattavia vastauksia siihen, miten ja millaisin toimin oltaisiin siirtymässä kohti supistuvan BKT:n taloutta? Suuri osa degrowth-genren kirjoituksista on luonteeltaan kulttuurista kritiikkiä, jossa painotetaan tarvetta kuluttajien preferenssien muutokselle. Seuraavassa käsitellään kuitenkin yleisellä tasolla kysymystä siitä, että minikälaisten pitkän tähtäimen uudistusten kautta kansantalouden degrowth voisi ylipäättään olla saavutettavissa? Olisivatko tällaiset uudistukset yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisia? Voidaanko kasvun tavoittelun, hyvinvoinnin edistämisen ja kunnianhimoisen ympäristöpolitiikan katsoa aina olevan niin ristiriitaisia tavoitteita kuin kasvukritiikissä annetaan ymmärtää?

Robert Solow'n kasvumalli nousi toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä keskeiseksi kasvuteoriaksi. Mallissa eroteltiin työpanoksen ja pääomakannan kasvu sekä teknologinen kehitys tuotannon kasvun edellytyksiksi pitkällä tähtäimellä. 1980-luvulta lähtien keskeiseksi paradigmaksi on puolestaan muodostunut ns. endogeenisen kasvun teoria. Erotuksena taloustieteen aiempaan tutkimukseen, uusi kasvuteoria hahmottaa teknologisen kehityksen endogeenisena. Teknologisen kehityksen endogeenisyys viittaa siihen, että erilaisilla politiikkatoimilla kuten koulutus- ja kehityspanostuksilla sekä laajemmin investoinneilla inhimilliseen pääomaan katsotaan olevan pitkällä tähtäimellä positiivisia vaikutuksia talouskasvuun. Yksinkertaistet-

tuna uusklassiset tarjontapuolen kasvuteoriat lähtevät olettamasta, että kansantalouden kasvuvauhdin määrittelevät tuotannontekijöiden määrä ja laatu. (ks. Ahokas 2010)

Vanha sääntelyyn perustuva ja investointeja suosiva kasvumalli murtui lähes kaikissa länsimaissa 1980-luvun aikana. Suomessakin siirryttiin luotonsääntelystä ja tuotantopanoksien lisäämisestä rahoituksen liberalisointiin sekä tietoon ja osaamiseen perustuvaan kasvumalliin. Investointiaste laski myös Suomessa, mutta samalla pääoman tuottavuus kasvoi. Pääomaliikkeet vapautettiin, yritysten rahoitus muuttui markkinaehtoiseksi ja kotitalouksien luototus vapautui. Makrotalouspolitiikan tehtävänä ei enää nähty kokonaiskysynnän ja investointien sääntelyä, vaan hintavakaudesta ja budjettitasapainosta huolehtiminen. Talous siirtyi kohti osaamisintensiivisempiä toimintoja 1990-luvulla ja Nokian kylkeen kehittyi korkean tuottavuuden ICT-sektori. Yritysten hyvä kannattavuus ei kuitenkaan heijastunut kotimaisiin investointeihin, sillä ne investoivat paljon ulkomaille tai jakoivat osinkoja. (Kiander 2006, 3–13)

Käytännössä Lissabonin strategia määritteli EU-maiden kasvupolitiikan suuntaa 2000-luvun alkuvuosina. Poliittikkasuositukset lähtevät liikkeelle koulutuspoliittisten panostusten, talouden avoimuuden ja t&k -panostusten merkityksestä innovaatioille, talouskasvulle ja teknologiselle edistykselle. Jos Lissabonin strategian oletukset pitävät paikkansa, ja jos talouden negatiivinen kasvu omaksuttaisiin politiikkatavoitteeksi, niin tulisiko yhteiskuntien täten vähentää panostuksia ihmisten osaamiseen ja kykyihin, minkä seurauksena talous siirtyisi pitkällä tähtäimellä alhaisemmalle kasvu-uralle? Degrowth katsoo, että kasvua tavoitellaan hyvinvoinnin kustannuksella, mutta koulutustason parantaminen on selkeästi politiikkaa, joka parantaa sekä yhteiskunnan hyvinvointia että luo työllisyyttä ja talouskasvua. Talouskasvun sijasta degrowth-ajattelussa olisi tarpeellista eksplisiittisemmin kritisoida uusliberaalia kasvupolitiikkaa – esimerkiksi veronalennuksia tai heikkoa ympäristöpolitiikkaa – jotka heikentävät hyvinvointia.

Peter A. Victor esittelee teoksessa *Managing Without Growth. Slower by Design, Not Disaster* (2008) makrotaloudellisen simulaation, jossa pyritään osoittamaan, että BKT:n pienentyminen voi Kanadassa – oikeiden politiikkatoimien myötä – tapahtua hallitusti niin, että hiilidioksidipäästöt kääntyvät

laskuun, työllisyys säilyy kohtuullisena ja köyhyys pienenee. Sekä Victor että Jackson (2009) katsovat, että kasvunjälkeisen kehityksen varmistamiseksi tarvittaisiin muun muassa uudelleenjakavaa sosiaalipolitiikkaa, päästöjen kasvun estävää päästökauppaa/ ympäristöverotusta, työajan lyhennyksiä sekä muutos pois statuskeskeisestä kulttuurista. On vaikea arvioida hahmoteltujen uudistusten mahdollisia vaikutuksia kasvuun eri kansantalouksissa, mutta johtavatko uudistukset todella hitaampaan kasvuun?

Sekä Jackson että Victor suosittelevat uudelleenjakavaa ja ihmisten toimintakykyä parantavaa sosiaalipolitiikkaa, jonka katsotaan vievän talouden hitaammalle kasvu-uralle. Käsitykset uudelleenjakavan sosiaalipolitiikan ja suuren julkisen sektorin negatiivisista vaikutuksista talouskasvuun ovat kuitenkin empiirisesti problemaattisia. Esimerkiksi Reino Hjerppe ja Jaakko Kiander (2006, 61) painottavat, että julkisten menojen BKT-osuuden ja julkisen sektorin eri tehtävien vaikutus talouskasvuun on valtavirran uusklassisen taloustieteen kirjallisuudessa kiistanalainen kysymys, johon on vaikea tarjota yksiselitteistä vastausta. Väite tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden vastakohtaisuudesta ei siis saa kiistatonta hyväksyntää edes valtavirtaisen taloustieteen piirissä. Kasvukriittisen katsantokannan meidän pitää nostaa yhteiskunnan sosiaaliset päämäärät arvohierarkiassa talouskasvun edelle. Kenties niin, mutta voidaanko talouskasvun ja sosiaalipoliittisten päämäärien tavoittelun katsoa olevan nollasummapeliä?

Victorin ja Jacksonin ajatus uudelleenjakoa harjoittavasta hyvinvointivaltiosta ”talouskasvun jarruna” sopii erityisen huonosti pohjoismaiseen kontekstiin. Aatehistorioitsija Jenny Andersson (2009) on korostanut, että ruotsalaisen ja pohjoismaisen sosiaalipolitiikan ”produktivistinen perinne” on eronnut ratkaisevasti Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian produktivismista, jossa sosiaalipolitiikka on usein hahmotettu talouden kulueränä. Sosiaalipolitiikka esiintyi ”tuottavana panostuksena” jo ruotsalaisen Gunnar Myrdalin 1930-luvun ajattelussa. Suomessa talouskasvun ja sosiaalipolitiikan hyvän kehän ajatusta on edustanut esimerkiksi Pekka Kuusen klassikko *60-luvun sosiaalipolitiikka*, joka antoi hyvinvointipolitiikalle suuntaa hyvinvointivaltion laajentumiskaudella. Pohjoismaiden 1900-luvun taloushistoria havainnollistaa, että laaja hyvinvointivaltio ei ole ristiriidassa taloudellisen tehokkuuden ja BKT-kasvun kanssa.

Myös näkemys poliittisesta vaihtokaupasta talouskasvun ja kunnianhimoisen ympäristöpolitiikan välillä vaatisi lisäpohdintaa kasvukriitikoiden taholta. YK:n ympäristöohjelman *Towards a Green Economy (UNEP 2011b)* -julkaisussa painotetaan, että lyhyellä tähtämellä vihreää taloutta edistävät uudistukset saattavat hidastaa talouskasvua, mutta pitkällä tähtämellä – vuonna 2020 ja sen jälkeen – vihreän talouden uudistukset (verrattuna siihen tilanteeseen jos vihreän talouden uudistuksia ei tehtäisi) johtavat nopeampaan talouskasvuun. Tuleeko energiatehokkuuden merkitys kilpailukytekijänä kasvamaan pitkällä tähtämellä? Ympäristöohjelman analyysissä pääoman ohjautuminen haitallisille talouden sektoreille (varallisuusmarkkinoille, fossiilisiin polttoaineisiin ja strukturoituihin rahoitustuotteisiin) on BKT-kasvun sijasta sosiaalisten ja ekologisten ongelmien keskeisin syy.

FINANSSIKRIISI, ELVYTYSTOIMIEN OIKEUTUS JA KESTÄVÄ DEGROWTH

Marxilainen teoreetikko John Bellamy Foster (2010) on huomauttanut *Degrowth or Die?* -esseessään, että degrowth-ajattelu on paradoksaalisesti yleistynyt aikakaudella, jolloin talouden taantuma on aiheuttanut enemmän työttömyyttä ja kurjuutta kuin kenties kertaakaan sitten 1930-luvun. Kriitisten äänien mukaan degrowth-genressä esiintyvä puhe yltäkylläisyydestä ja post-materiaalisesta vauraudesta ei sovi talous- ja työllisyyskriisin keskelle, jolloin monet länsimaiden kansalaiset joutuvat vastoin tahtoaan laskemaan elintasoaan. Hidastuva kasvu, kasvava työttömyys ja julkisen sektorin leikkaukset Yhdysvalloissa ja Euroopassa – etenkin PIIGS-eurovaltioiden maksumyyn kriisiytymisen jälkeen – aiheuttavat suurta inhimillistä kärsimystä²¹. Degrowth-teoreetikkojen vastapuheenvuorot (esim. Schmelzer & Passadakis 2010) ovat puolestaan aina painottaneet, että degrowthin idea ei perustu negatiiviselle kasvulle nykyisten taloudellisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden piirissä. Ranskan vuoden 2009 mielenosoitusten slogan kuului: ”Leur récession n’est pas notre décroissance!” – emme ota vastuuta lamastanne!

21 PIIGS lyhenne viittaa Portugalin, Italian, Irlannin, Kreikan ja Espanjan muodostamaan maaryhmään euroalueen sisällä.

Yleisesti ottaen arvioisin, että degrowth-genren kirjoittajilla ei ole tois-
laiseksi ollut paljonkaan sanottavaa nykyisen työttömyysoingelman ratkai-
semisesta talouskriisin keskellä. Toiset kasvukriitikot ”irtisanoutuvat” Pas-
sadakiksen ja Schmelzerin tavoin kriisistä, mutta on myös puheenvuoroja,
jotka kritisoivat 2008–2010 harjoitettua globaalia julkisen vallan elvytyspoli-
tiikkaa siitä, että toimet tähtäsivät ainoastaan talouden kasvu-uran jatkami-
seen tai vauhdittamiseen. Suhtautuminen globaaliin finanssi- ja talouskriisiin
on tuonut esille, että degrowth-kirjallisuudesta puuttuvat tarkkaan mietityt ja
uskottavat visiot siitä, miten muutos kohti työllisyyden takaavaa, vakaata talo-
utta voitaisiin toteuttaa ilman kokonaiskysyntää (ja kasvua) stimuloivaa poli-
tiikkaa. Finanssivetoisen kapitalismin kriisiytyminen ei ole kasvukriitikoiden
syy, mutta poliittista vaikutusvaltaa hamuavalta liikkeeltä odottaisi uskottavia
ratkaisuehdotuksia, joilla työllisyys ja hyvinvointivaltion rahoitus voitaisiin
taata länsimaissa talouden myllerryksen keskellä.

Kansainvälisen työjärjestön (ILO) ja Kansainvälisen valuuttarahaston
(IMF) yhteisjulkaisussa *The Challenges of Growth, Employment and Social
Cohesion* hahmotellaan talous- ja yhteiskuntapolitiikan toimia, jotka vas-
taisivat talouskriisin aiheuttamaan työttömyyteen ja eriarvoisuuden kasvun
haasteisiin. Julkaisussa korostetaan raha- ja finanssipolitiikan elvyttävien toi-
mien tärkeyttä. Toimilla on pyritty vakauttamaan kokonaiskysynnän ja työl-
lisyyden taso finanssikriisin keskellä. Lisäksi julkaisussa suositellaan joustavia
palkka- ja työaikajärjestelyjä kriisin keskellä sekä julkisen vallan aktiivisia
työllistämistoimia palkkasubventioiden sekä koulutus- ja työllisyystakuiden
kautta. Yksi mielenkiintoisimmista politiikkasuosituksista koskee tuloerojen
tasoittamista, jonka katsotaan johtavan vakaampaan ja tasapainoisempaan
kasvumalliin. Tasaisen tulonjaon katsotaan takaavan riittävän kysynnän
kasvun maailmantaloudessa. (ILO & IMF 2010)

Satoja tutkijoita yhteen kerännyt vaikutusvaltainen Barcelonan degrowth-
konferenssi hyväksyi maaliskuussa 2010 julkilausuman, jossa tuomittiin maa-
ilmantalouden romahduksen ehkäissyt elvytyslinjat. Elvytyksen katsottiin
”heikentävän ympäristön tilaa ja lisäävän eriarvoisuutta pitkällä tähtäimellä”.
”Niin sanotut kriisinvastaiset toimet, jotka tähtäävät talouskasvun edistämi-
seen tulevat pahentamaan eriarvoisuuksia sekä heikentävät ympäristön tilaa
pitkällä tähtäimellä. Velkavetoisen kasvun illuusio, jolla tähdätään kasvuun vel-

kojen maksamiseksi, tulee päättymään sosiaaliseen katastrofiin, sillä se siirtää ekologiset velat tuleville sukupolville ja köyhille. Maailmantalouden degrowth-prosessi on väistämätön ja se tulee viime kädessä hyödyttämään ympäristöä, mutta haaste on kuinka hallita prosessi sosiaalisesti tasa-arvoisella tavalla kansallisesti ja globaalissa mittakaavassa. Tämä on rikkaista maista ponnistavan degrowth-liikkeen haaste Euroopassa ja muualla, josta muutoksen täytyy lähteä.” (Degrowth Declaration Barcelona 2010, oma käännös)

Yllä olevasta sitaatista voidaan havaita, että elvytystoimet talouskehityksen vakauttamiseksi ja työttömyyden ehkäisemiseksi eivät ole julkilausuman prioriteetti. Lyhyen tähtäimen työttömyys ja eriarvoisuuden kasvu eivät ole julkilausumassa tavoitteina samalla viivalla ”pitkän tähtäimen etujen” kanssa. Periaatteessa haasteeksi nostetaan degrowthin toteuttaminen niin, että sosiaalinen tasa-arvo säilyy, mutta käytännössä julkisen kysynnän vahvistamiselle yksityisen kysynnän romahtaessa ei esitetä uskottavia vaihtoehtoja. On vaikea ajatella, että eriarvoisuus olisi vähentynyt tai ympäristön tila parantunut, jos eri maiden päättäjät olisivat syksyllä 2008 nostaneet kädet pystyyn investointipankki Lehman Brothersin kaatuessa ja luottolaman levitessä kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla. Schneider et al. (2010, 512) kirjoittavat, että kansainvälisissä degrowth-konferensseissa on syntynyt käsite kestävä degrowth, joka viittaa ekologisesti ja sosiaalisesti vakaaseen talouslaskuun lyhyellä ja pitkällä tähtäimellä. Barcelonan degrowth-konferenssin vastuuton julkilausuma ei kuitenkaan heijasta sosiaalisen kestävyiden ideaalia.

Vuosien 2008–2009 elvyttävää makrotalouspolitiikkaa on toki perusteltua kritisoida siitä näkökulmasta, että elvytyspolitiikan painopisteet olivat vääriä ja vanhat valtasuhteet pidettiin ennallaan. Veronkevennysten sijaan olisi tarvittu lisää julkisia investointeja energia- ja resurssitehokkuuden parantamiseen. Elvytysrahaa virtasi Yhdysvaltojen ja Saksan kaltaisissa maissa auto-teollisuuden tukemiseen. Valtioiden ja keskuspankkien rahoitusta ohjautui kriisin aiheuttaneille rahoituslaitoksille ja tappioita sosialisoitiin veronmaksajien rahoilla. Silti investointipankkien johto nosti edelleen tähtitieteellisiä bonuksia ja rahoitusmarkkinoiden säätelyssäkään ei edetty riittävästi rahoit-

tuslaitosten valtavan lobbausvallan takia²². Lukuisat arvovaltaiset lehdet ja kommentaattorit julistivat ”uusliberalismin loppua” syksyllä 2008, mutta vain pari vuotta ”uusliberalismin kriisin” jälkeen näyttäisi siltä, että länsimaiden usko markkinoiden kykyyn korjata ongelmia ei ole ratkaisevasti muuttunut. Colin Crouchin kesällä 2011 julkaiseman kirjan otsikko kuvaa tätä paradoksia osuvasti: *The Strange Non-Death of Neoliberalism* (2011).

KRIISI-KEYNESILÄISYYS VAI PITKÄN TÄHTÄIMEN VIHREÄ KEYNESILÄISYYS?

”Keynesiläisyys tai edes vihreä keynesiläisyys ei ole uusi juttu Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Uutta on sen sijaan sosiaalinen liike kestävän degrowthin puolesta. Kriisi avaa mahdollisuuksia uusille instituutioille ja uusille sosiaalisille tavoille.” (Martinez-Alier 2009, 10, oma käänös)

Edellä kuvattiin degrowth-liikkeen piirissä esitettyjä analyysejä, jotka kategorisesti tuomitsivat globaalin aktiivisen makrotalouspolitiikan 2008–2009 finanssikriisin yhteydessä, vaikka degrowth-talouden toisaalta kerrotaan heijastavan hallittua siirtymää kohti ekologisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Liikkeen piirissä on esitetty myötämielisempiäkin näkemyksiä työttömyyttä torjuvasta aktiivisesta suhdannepolitiikasta. Joan Martinez-Alierin analyysi ei tuomitse finanssikriisin yhteydessä harjoitettua ”lyhyen tähtäimen keynesiläisyyttä”. Martinez-Alier katsoo *Socially Sustainable Economic Degrowth* -artikkelissa, että nykyinen kurjuus ei ole perusteltavissa ”pitkän tähtäimen etujen” kautta. Hänen mukaansa vihreän keynesiläisyyden nimissä tehdyt väliaikaiset toimenpiteet ovat lähellä ekologisen taloustieteen lähestymistapaa: *”Jos julkisten investointien kasvua tarvitaan työttömyyden torjumiseksi, on parempi kanavoida panostukset kansalaisten hyvinvointiin ja vihreän energian tuotantoon eikä moottoriteiden ja lentokenttien rakentamiseen.”* (Martinez-Alier 2009, 2–3, oma käänös)

²² Esimerkiksi Joseph Stiglitzin *Freefall* (2010) -teoksesta löytyy yksityiskohtainen kuvaus pankkien ja rahoitussektorin vaikutusvallasta finanssi- ja talouskriisin hallinnassa vuosina 2007–2010.

Martinez-Alier näkee kriisi-keynesiläisyydessä kuitenkin uhan siitä, että keynesiläinen kokonaiskysyntää painottava strategia alettaisiin nähdä tavoitetilana myös pitkällä tähtäimellä. Keynesiläisyydessä on keskeistä kulutus- ja investointikysynnän pitäminen riittävällä tasolla, jotta saavutetaan ”kasvun hyvä kehä” ja tuotantokapasiteetin täysimääräinen hyödyntäminen. Pitkän tähtäimen keynesiläisyys nähdään mahdottomuutena, sillä keynesiläisessä ajattelussa ei tiedosteta riittävästi riittämättömien luonnonvarojen problematiikkaa. (Ibid., 2–3) Tim Jackson (2009, 103–108) suhtautuu Martinez-Alierin tavoin varauksellisen positiivisesti ”vihreään keynesiläisyyteen” taluskriisien aikana. Hän pitää erityisesti ”vihreitä investointeja” hyvänä strategiana ehkäistä työttömyyden kasvua ja edistää ”vihreää elpymistä”. Vihreän elvytyksen ongelma on siinä, että se ilmentää samalla paluuta samaan vanhaan kulutusmalliin. Schmelzer ja Passadakis (2011, 31–32) painottavat, että degrowthin saavuttamiseksi on ”mentävä Keynesin yli”.

Degrowth-diskurssi katsoo, että vasemmisto ja ympäristöliike eivät voi enää omaksua kriisin jälkeen keynesiläistä strategiaa edes ”vihreässä muodossa”. Keynesiläisyyttä kritisoivia ajatuksia on mielenkiintoista verrata post-keynesiläiseen²³ taloustieteen perinteeseen. Post-keynesiläinen kokonaiskysynnän tasoa ja sen vaihteluita painottava analyysi lähtee siitä, että kapitalistinen talous on altis jatkuville kriiseille ja suhdannevaihteluille eivätkä markkinat pysty takaamaan vakaata kasvua tai täystyöllisyyttä ilman julkisen vallan merkittävää väliintuloa. Keynesin talousteoria ei ole ainoastaan kriisikaikojen teoria, vaan kysynnänsäätelyä ja laajamittaista markkinasäätelyä tarvitaan täystyöllisyyden ja talouden vakauden saavuttamiseksi jatkuvasti. Arestis korostaa, että uusklassisesta taloustieteestä poiketen post-keynesiläinen analyysi rakentuu kokonaiskysynnän (effective demand) niukkuuden eikä resursien niukkuuden varaan. Post-keynesiläiset kiistävät Sayn lain pätevyyden. Sayn lain mukaan kysyntä vastaa aina tarjontaa kansantaloudessa. Kokonais-

²³ *Uusklassisen taloustiede – Solow’n kasvumallista endogeeniseen kasvuteoriaan – on ollut länsimaissa vallitsevassa asemassa talouden ja talouskasvun selittäjänä. Kuitenkin myös ns. heterodoksisen taloustieteen piirissä on vuosikymmeniä kehitetty vaihtoehtoisia näkemyksiä suhteessa uusklassiseen taloustieteen ajatteluun. Heterodoksisen perinteen merkittävimpiä suuntauksia ovat post-keynesiläisyys, institutionalismi, marxilaisuus sekä ekologinen taloustiede. (ks. Ahokas 2010)*

kysynnän, erityisesti investointikysynnän vaihteluihin, vaikuttavat erityisesti odotukset tulevaisuudesta, jotka perustuvat vaillinaiseen rationaalisuuteen. (Arestis 1996, 111–113)

Post-keynesiläisen taloustieteen koulukunnan tavoitteena oleva ”pitkän tähtäimen keynesiläisyys” pyrkii taloudelliseen vakauteen ja täystyöllisyyteen. Kysynnänsäätely on erityisesti täystyöllisyyden saavuttamisen kannalta avainkysymys. Katson, että keynesiläinen talouspolitiikka voi tarjota ”ekologisen keynesiläisyyden” muodossa myös 2010-luvulla mielenkiintoisia näköaloja niille, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnan ja ympäristön hyvinvoinnin parantamisesta sekä täystyöllisyyden saavuttamisesta. Saksalaiset taloustieteilijät Sebastian Dullien, Hansjörg Herr ja Christian Kellermann julkaisivat keväällä 2011 kirjan *Decent Capitalism*, jossa pyritään kokonaisvaltaiseen, post-keynesiläiseen ohjelmaan maailmantalouden, EU:n ja kansallisten talouksien uudistamiseksi. He määrittelevät talouspolitiikan keskeiseksi kysymykseksi kokonaiskysynnän riittävän kasvun varmistamisen rahoitus- ja työmarkkinoiden säätelyä lisäämällä, julkisen sektorin rahoitusasemaa vahvistamalla sekä globaaleja epätasapainoja säätelemällä. (Dullien et al. 2011)

Kirjoittajien mukaan taloudellisesti, yhteiskunnallisesti ja ekologisesti tasapainoisempi kehitys edellyttäisi, että työntekijöiden intressit ja yleisempi yhteiskunnallinen intressi otetaan taloudellisessa päätöksenteossa huomioon. Dullien et al. korostavat, että nykyinen voitonmaksimointiin perustuva kasvumalli on johtanut ympäristön pilaantumiseen ja kansalaisten hyvinvoinnin heikkenemiseen. Uudistuspolitiikalla on haastettava rahoitusmarkkinoiden ylikorostunut valta-asema taloudessa, jota heijastaa *shareholder value -periaate*. Englanninkielinen käsite *shareholder value* viittaa siihen, että osakkeenomistajat maksimoivat voittoja työntekijöiden ja pitkän tähtäimen menestyksen kustannuksella. Viimeisten 40 vuoden aikana uudistuspolitiikka on perustunut OECD-maissa naiiville markkinauskolle. Markkinoiden itsesäätelyn on uskottu johtavan vakauteen, täystyöllisyyteen ja hyväksyttävään tulonjakoon, ja kun näin ei tapahtunut, lääkkeeksi tarjottiin lisää markkinoiden itsesäätelyä. (Ibid.)

Dullien et al. (Ibid., 188–190) hahmottavat ekologisen kriisin yhtenä esimerkkinä markkinaepäonnistumisesta. Siinä missä kasvukriitikoille ekologisessa ja sosiaalisessa kriisissä on kyse talouskasvusta, post-keynesiläiset koros-

tavat julkisen vallan säätelytoimenpiteitä, jotta päästäisiin tasapainoisemman kehityksen uralle. Ensinnäkin on tärkeää, että energialle ja uusiutumattomille luonnonvaroilta asetetaan korkeampi hinta, jotta sijoittajat tietävät energian hinnan pysyvän korkeana. Tällöin syntyy kannusteita suunnata investointeja ekotehokkaasti. Uusiutumattomia luonnonvaroja on verotettava ankarammin ja verotusta on kiristettävä ajan mittaan. Euroopan unionin nykyisen päästökaupan ongelma on siinä, että se johtaa liian suuriin hinnanvaihteluihin. Päästökaupan sijaan verotus, säätely ja kiellot ovat keskeisiä instrumentteja korkeampaa energian hintaa asetettaessa. Lisäksi julkisen vallan on luotava markkinoita uusille ympäristöystävällisille tuotteille julkisella hankintapolitiikalla. Julkisen vallan tulee myös panostaa ekotehokkaisuun innovaatioihin sekä ekologisesti kestävään infrastruktuuriin.

Kysymys uudelleenjaon sosio-poliittisesta legitimitetistä nousee keskeiseksi keskusteltaessa talouskasvusta vauraissa OECD-maissa. Esimerkiksi 27 000 dollarin BKT-per-asukas riittäisi periaatteessa takaamaan kaikille kohdullisen elintason, jos valtio vain harjoittaisi riittävää uudelleenjakoa. Nyky yhteiskunnissa vaurauden ja tulojen uudelleenjaon oikeutus ei ole kuitenkaan poliittisesti vahvoilla, mistä johtuen julkisten hyvinvointimenojen rahoitus on helpompi järjestää talouskasvun tuomien lisäresurssien kuin nykyisten resurssien uudelleenjaon kautta. Kasvun tuomat lisäresurssit on puolestaan mahdollista käyttää solidaarisesti esimerkiksi julkisten palveluiden tason tai tulonsiirtojen korvaustason parantamiseen. Huomio uudelleenjaon sosio-poliittisesta oikeutuksesta on olennainen, sillä vaaleja voitetaan erittäin harvoin veronkorotusvaatimuksilla. Toiseksi ei ole olemassa ”hyvää diktaattoria”, joka voisi automaattisesti muuttaa ihmisten preferenssit kohti vähempää kuluttamista. Täten on kysyttävä: minkälaiden uudistusten kautta voidaan luoda kestävä kasvumalli? (Ibid., 178–179)

KASVUN JA YMPÄRISTÖHAITTOJEN IRTIKYTKENTÄ

”Tavanomainen vastaus kasvun problematiikkaan on vedota ’irtikytkennän’ käsitteeseen.” (Jackson 2009, 67, oma käänös)

”Jyrkkä suunta irtikykentämyytistä kasvunjälkeiseen talouteen”. (Paech 2011, 32, oma käänös)

Keskustelu kasvun ekologisista rajoista tiivistyy usein irtikykennän käsitteeseen. YK:n ympäristöohjelman resurssipaneelin tutkimus *Decoupling natural resource use and environmental impacts from economic growth* (UNEP 2011a) määrittelee irtikykemisen sitä kautta, että kasvun aikaansaamiseksi tarvittavien resurssien – kuten veden tai fossiilisten polttoaineiden – käyttö vähenee ja taloudellinen kehitys ja ympäristön tilan rapautuminen irtikyketään toisistaan. Jos talous kasvaa, mutta taloudellisen toiminnan ympäristöhaitta pienenee, syntyy kaikkia hyödyttävä tilanne. On kuitenkin tarpeellista tehdä erottelu suhteellisen ja absoluuttisen irtikykennän välillä. Suhteellinen irtikykentä viittaa siihen, että päästöt ja ympäristöhaitta kasvavat hitaammin kuin BKT, mutta absoluuttisen irtikykennän myötä taloudellisen toiminnan aiheuttamat päästöt ja ympäristöhaitta vähentyvät absoluuttisesti. Degrowth kiinnittää huomioita juuri siihen, että absoluuttinen irtikykentä ei näytä mahdolliselta tai ainakin se on epätodennäköistä.

Schmelzer ja Passadakis (2011) tulkitsevat irtikykentä-argumentin teknokraattisena mallina länsimaiden talouksien uudistamiseksi kohti immateriaalitaloutta, joka pohjaa pääasiassa ekotehokkuuden parantumiselle. Ekotehokkuus tarkoittaa muun muassa tuotteiden ja palveluiden energiaintensiteetin parantumista. Irtikykentää koskevan ajattelun keskeisemmäksi ongelmaksi nimetään taloustieteilijä Stanley Jevonsin esittelemä Jevonsin paradoksi, josta johtuu niin sanottu rebound-ilmio kansantalouksien resurssien käytössä. Paradoksi viittaa siihen, että resurssien käytön tehostuminen ei aina heijastu vastaavassa määrin resurssien käytön vähenemiseen. Tehokkaamman höyrykoneen keksiminen johti itse asiassa hiilen käytön kasvuun eli rebound-ilmioon. Seidl ja Zahrnt (2011, 30) ottavat myös energiatehokkaat lamput ja polttoainetehokkaat autot esimerkiksi rebound-efektistä resurssien käytössä. Ekotehokkuus saattaa alentaa hintoja, mikä puolestaan voi johtaa kysynnän kasvuun.

Tim Jacksonin mukaan irtikykemisen problematiikka voidaan yksinkertaistaa niin sanotun IPAT-yhtälön kautta²⁴. Yhtälö kuvaa ihmisen toiminnan

²⁴ Paul R. Ehrlich and John Holdren esittivät yhtälön vuonna 1971 *Science*-lehdessä.

vaikutuksia ympäristöön²⁵. Yhtälössä ihmisen toiminnan vaikutukset (I) ympäristöön voidaan pelkistää kolmeen tekijään: väestön kokoon (P), vaurauden määrään (A) sekä teknologiseen kehitykseen (T). Teknologisen kehityksen ollessa suotuisaa, suhteellinen irtikytkentä on mahdollista ja ympäristövaikutukset kasvavat hitaammin kuin vauraus. Jos väestö jatkaa kasvuaan ja ihmisten tulot kasvavat entistä nopeammin, talouskasvun ja ihmisten toiminnan vaikutusten absoluuttisessa irtikytkennässä ei onnistuta. Kun tarkastellaan viiden viime vuosikymmenen kehitystä, väestö ja vauraus ovat kuitenkin kasvaneet nopeasti. Kyvyttömyys keksiä vastauksia vaurauden ja väestönkasvun haasteisiin on tarkoittanut sitä, että toivo pelastuksesta on laitettu teknologiaan. (Jackson 2009, 77–79)

Jackson esittää Ehrlichin yhtälöstä myös muunnelman, jonka kautta hän pyrkii arvioimaan hiilidioksidipäästöjen määräytymistä. Hiilidioksidipäästöjen määrä (C) määräytyy väestön koon (P), BKT:n ja tuotannon hiili-intensiteetin kautta. Tuotannon hiili-intensiteetti on vähentynyt 0,7 prosentilla vuodesta 1990 lähtien, mutta tämä ei ole johtanut absoluuttiseen irtikytkentään, sillä väestö on kasvanut keskimäärin 1,3 prosenttia vuodesta ja BKT-perasukas on kasvanut 1,4 prosenttia. Tehokkuuden kasvu ei ole siis kompensoinut edes väestön kasvua, saati sitten vaurauden kasvua. Hiilidioksidipäästöt kasvoivatkin lähes 40 prosenttia vuodesta 1990 vuoteen 2007. Jackson korostaa, että hiilidioksidipäästöjen vähentäminen YK:n Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin haluamalla tavalla vaatisi talouden hiili-intensiteetin vähentämistä tavalla, jota ei ole näköpiirissä. Tulevaisuuden vähähiilisen talouden täytyy toimia fundamentaalisesti eri logiikalla kuin talousjärjestelmän, jossa hiilidioksidipäästöt lisääntyvät. (Jackson 2009, 78–82)

Elina Turunen ja Marko Ulvila (2010) kritisoivat ilmastopolitiikassa tulevaisuudenskenaarioita, jotka pohjataan energiankulutuksen, ilmastopäästöjen ja talouskasvun irtikytkennälle. Liian moni ilmastoraportti perustuu epärealistisille oletamuksille siitä, että irtikytkennässä onnistuttaisiin. Turusen ja Ulvilan mukaan on tunnustettava kasvutalouden ja ympäristövahingon vahva yhteys, joten talouskasvu johtaa meidät ainoastaan umpikujaan. Kapitalismissa on tendenssi muuntaa teknologisen kehitys talouskasvuksi eikä sääste-

25 Erikssonin ja Anderssonin (2010, 9) mukaan IPAT-yhtälö on yksi ekologisen taloustieteen perusyhtälöistä.

liäämmäksi resurssien käytöksi. Jopa huomiot suhteellisesta irtikytkenästä länsimaiden tuotannossa saattavat heidän mukaansa perustua siihen, että likainen työ on ulkoistettu Kiinaan ja muihin teollistuviin maihin.

Degrowth-genren kriitikot katsovat, että kasvukriitikot aliarvioivat mahdollisuudet teknologian tuomaan ekologiseen suunnanmuutokseen. Ympäristotaloudellisen Kuznets-käyrän mukaan talouskehityksen alkuvaiheessa BKT asukasta kohti ja ympäristöhaitta korreloivat vahvasti, mutta tietyn kehitystason jälkeen talouskasvu johtaa ympäristön tilan parantumiseen. Jos Kuznets-hypoteesin voidaan katsoa pitävän paikkansa, talouskasvu on ympäristölle hyväksi pitkällä tähtäimellä. (ks. esim. Stern 2003) Kuznets-käyrän empiirinen olemassaolo on kuitenkin kiistanalainen kysymys ympäristötaloustieteellisen tutkimuksen piirissä. Haukiojan ja Kaivo-ojan (1998, 49) mukaan talouskasvun ja ympäristön tilan suhteesta onkin olemassa kaksi ristiriitaista tulkintaa. Toisaalta talouskasvun ajatellaan edellyttävän ympäristöresurssien hyödyntämistä, mutta toisaalta väitetään, että meillä ei ole varaa ympäristönsuojeluun ilman talouskasvua.

Degrowth-analyysin absoluuttisen irtikytkenän mahdottomuudesta – teknologisen edistyksen kautta – haastaa esimerkiksi tieteilijä Ernst von Weizsäcker. Hänen mukaansa on tähdittävä BKT:n supistamisen sijasta uuteen teknologiseen vallankumoukseen, jossa energiatehokkuus ottaa suuren harppauksen eteenpäin. Weizsäcker rinnastaa mielenkiintoisella tavalla työn tuottavuuden kasvun teollisen vallankumouksen yhteydessä sekä energiatehokkuuden kasvattamisen potentiaalinen tulevana vuosikymmeninä. Työn tuottavuus nousi teollisen vallankumouksen myötä niin nopeassa tahdissa, että se olisi vaikuttanut mahdottomalta 1800-luvun lopulla. Työn tuottavuuden kasvun dynamiikka perustui palkkakustannusten kasvuun, joka puolestaan loi kannustimia työn rationalisointiin jatkuvalla syötöllä. Tulevana vuosikymmeninä on nostettava energian hintaa tasaisesti, jotta talouden toimijoiden kannattaa investoida energiatehokkuuden parantamiseen. Seuraavan neljänkymmenen vuoden aikana meillä on mahdollisuus viisinkertaistaa resurssi- ja energiatehokkuuden taso. (Weizsäcker 2011)

Myös YK:n ympäristöohjelman resurssipaneelin työssä lähdetään kasvun mahdottomuuden sijasta liikkeelle irtikytkenästä lähestymistapana kohti vihreää taloutta. Vihreän talouden tavoitteena on inhimillisen hyvinvoinnin

ja sosiaalisen tasa-arvon parantaminen – samalla kun talouden aiheuttama ympäristöhaitta pienenee. YK:n vihreän talouden aloite korostaa selkeästi eroa taloudellisen ja fyysisen materiaalsen kasvun välillä. On tärkeää erottaa rahamääräinen talouskasvu (BKT) resurssien käytön kasvusta taloudessa. Vertailevat tutkimukset osoittavat, että BKT:n materiaalista intensiteettiä on mahdollista pienentää. Irtikytkeä korostava vihreän talouden aloite viittaa teoreettiseen mahdollisuuteen, että immateriaalinen BKT voi kasvaa loputtomasti materiaalisesti rajallisessa maailmassa. Raportti kuitenkin painottaa, että toistaiseksi absoluuttisen irtikytken toteuttamisessa ei ole onnistuttu. (UNEP 2011a, 33–35)

Gilberto Gallopinin ajattelu tekee erottelun 1) kehityksen (BKT kasvaa ja hyvinvointi lisääntyy), 2) huonon kehityksen (BKT kasvaa mutta hyvinvointi ei), 3) alikehityksen (BKT ja hyvinvointi eivät kasva) sekä 4) kestävä kehityksen (immateriaalinen BKT ja inhimillinen hyvinvointi kasvavat) välille. Kehittyneiden maiden ideaaliksi on otettava kestävä kehitys ja kehittyvien maiden tulisi siirtyä kohti kestävä kehityksen mukaista immateriaalista talouskasvua niin nopeasti kuin mahdollista. Ei-materiaalsen kasvun käsite tulee lähelle Tim Jacksonin uutta vaurauskäsitystä, joka viittaa ihmisten kykyyn kukoistaa ilman materiaalsen ympäristövaikutuksen kasvua. UNEP kritisoi Jacksonia kuitenkin siitä, että hän sivuuttaa absoluuttisen irtikytken mahdollisuuden liian helposti, ja häneltä puuttuu mielikuvitus yhteiskunnan muuttamiseksi. Resurssien käytön irtikytken ja ympäristöhaittojen irtikytken käsitteet antavat edellytyksiä tulevan muutoksen hahmottamiseen. (UNEP 2011a, 33–35)

Keskustelu BKT:n ja ympäristöhaittojen irtikytkenstä liittyy tietotalouskeskusteluun. Bruun et al. (2009) tarkastelevat kriittisesti tietotalouteen liitettyä lupausta, jonka mukaan tietotalous johtaa väistämättä inhimillisempään ja immateriaalisempaan talouteen. Tietotalouden on väitetty häivyttävän vanhat luokkaristiriidat ja sen katsotaan aiheuttavan aikaisempaa vähemmän ympäristöhaittoja. Lupaus immateriaalsen tietotalouden ekologisesta kestävydestä ei ole kuitenkaan toistaiseksi realisoitunut. palvelualan kasvu nähdään usein immateriaalsena kehityksenä, mutta palvelualan kasvu voi tarkoittaa myös esimerkiksi lisääntyntä lentomatkailua. Pelkästään muutos kohti immateriaalitaloutta ei riitä vastaukseksi ympäristöongelmiin.

4.

Ekologinen modernisaatio, työllisyys ja hyvinvointivaltio

Tässä raportissa on esitelty degrowth-genren ajattelua ja ajattelijoita sekä erilaisia kasvukritiikkiin liittyviä debatteja. Kasvukritiikki kiinnittää huomiota yhteiskunnallisiin ongelmiin – kuten BKT:n asemaan yhteiskuntien päätöksenteossa, ihmiskunnan kestäättömän suureen ekologiseen jalanjälkeen, kulutusyhteiskunnan tuhoisaan statuskilpailuun tai globaaliin eriarvoistumiskehitykseen. On selvää, että rikkaiden maiden aiheuttama ympäristöhaitta on nykyisellään kohtuuton, joten meidän länsimaalaisten on päättäväisesti pienennettävä ekologista jalanjälkeämme sekä erityisesti fossiilisten energialähteiden käyttöä. Kasvukritiikkiä arvioitaessa keskeinen kysymys kuitenkin kuuluu: täytyykö meidän luopua talouskasvun tavoittelusta tai tarvitseeko BKT:n ja elintason supistua, jotta kehitys voisi olla kestävämpää ja yhteiskuntien ongelmat ratkeaisivat? Eikö ole ylipäätään mahdollista luoda uutta kestävämpää kasvumallia?

Talouskasvun kritisoimisen sijasta pohtisin ensisijaisesti sitä, miten voitaisiin edistää ekologista modernisaatiota ja energia- ja resurssitehokkuutta parantavaa rakennemuutosta. Weizsäcker ja hänen tutkijakollegansa (2010) ovat esittäneet mielenkiintoisen teesin talouden energia- ja resurssitehokkuuden viisinkertaistamisesta keskipitkällä aikavälillä. He pyrkivät käytännönläheisesti osoittamaan, kuinka tekniikan, infrastruktuurin, lainsäädännön, koulutuksen ja rutiinien muuttamisen kautta voitaisiin luoda tilanne, jossa talous voi kasvaa mutta talouden ympäristöhaitta pienentyä. Viime vuo-

sikymmenten kehityksen ongelma on ollut siinä, että talouskasvun ja markkinamekanismin on ajateltu ratkaisevan ympäristöongelmat. Valtioiden on toteutettava säätelytoimia ja annettava signaali siitä, että luonnonvarojen ja energian hinta tulee tasaisesti nousemaan, jotta kannusteet panostaa resurssitehokkuuteen parantuvat.

Taloustieteilijä Jeremy Rifkin (2009) on puhunut kolmannelta teollisesta vallankumouksesta. Hänen mukaansa 2010-luvulla tarvitaan uusi taloudellinen narratiivi – ajatus kolmannelta teollisesta vallankumouksesta – joka avaa mahdollisuudet toteuttaa siirtymä kohti vähähiilistä ja energiatehokasta taloutta. Taloushistorian muutokset ja teknologiset harppaukset tapahtuvat silloin kun energiantuotannon innovaatiot yhdistyvät edistysaskeliin viestintäteknologian alalla. Ensimmäisen teollisen vallankumouksen – jota luonnehti höyryvoiman käyttöönotto – edellytys oli kirjapainon keksiminen, joka mahdollisti lopulta taloudellisen toimeliaisuuden tahdin nopeutumisen. Sähköiset kommunikaatiomuodot kuten sähkö, puhelin, radio ja televisio puolestaan loivat puolestaan mahdollisuuksia toisen teollisen vallankumouksen etenemiselle, terästeollisuuden kasvuille ja liukuhihnatuotannon yleistymiselle.

Rifkinin mukaan it-teknologian leviäminen on puolestaan luonut potentiaalia kolmannen teollisen vallankumouksen toteuttamiselle, vaikka riittävän suurta vallankumousta kohti uusiutuvia energialähteitä ei ole vielä nähty. Rifkin kuitenkin korostaa, että yli miljardin ihmisen mahdollisuuksiin viestiä valonnopeudella liittyy lukemattomia mahdollisuuksia uudenlaisen energiantuotannon kannalta. Uuden energiantuotannon mallin luomisen tulee perustua uusiutuviin energialähteisiin, joista syntyvä energia voidaan varastoida vedyn avulla ja jakaa älykkäiden sähköverkkojen kautta. (Rifkin 2009) Kolmannelta teollisesta vallankumouksesta on kehittymässä avainkäsite eurooppalaisten talouksien uudistamisessa, minkä taloudellisia ja ympäristöpoliittisia mahdollisuuksia tähdentävät keskeisten EU-maiden hallitukset. Tulevina vuosina nähdään, onnistutaanko lupaus ekologisesti kestävämmästä talouskehityksestä myös lunastamaan.

Saksalaiset Ernst Hillebrand ja Gero Maass (2011) ovat kiteyttäneet eurooppalaisen politiikan suuria kysymyksiä ekologisen modernisaation näkökulmasta. Kuinka tuotantorakenteen ekologinen uusiutuminen voisi edesauttaa

elämänlaadun parantumista ja yksilöiden itsensä toteuttamisen edellytyksiä? Miten varmistamme, että kolmas teollinen vallankumous johtaa myös mahdollisuuksiin sovittaa työ ja perhe-elämä paremmin yhteen sekä inhimillisempiin työolosuhteisiin? Miten vauhditamme tuotannon ekologista uudistumista kohti ympäristöystävällisempiä ja resurssitehokkaampia ratkaisuja? Milloin kannattaa jättää asioita markkinoiden hoidettaviksi ja milloin tarvitaan valtion voimakkaampaa väliintuloa? Miten varmistamme, että rakenne-muutos saataisiin onnistumaan koko mantereella?

Degrowth kritisoi ekologisen modernisaation nimissä tehtyä ympäristöpolitiikkaa. YK:n vihreän talouden aloitetta, OECD:n vihreää kasvua tai ”vihreän keynesiläisyyden” nimissä tehtyjä ehdotuksia globaalien kasvumallin uudistamiseksi ei nähdä tarpeeksi radikaaleina. BKT:n ja ympäristöhaittojen irtikytkentä näyttää täysin epärealistisena. Realismin nimissä voi kuitenkin kysyä, ovatko toimet talouden laadullisen muutoksen edistämiseksi sittenkin se realistisempi poliittinen vaihtoehto verrattuna ajatuksiin elintäsoaan vapaaehtoisesti laskevasta länsimaisesta keskiluokasta. Downshifitajat korostavat yksilöiden muuttuvia kulttuurisia preferenssejä, kun taas radikaalit olisivat valmiita nostamaan varakkaiden marginaaliveroasteen sataan prosenttiin. Nykytilanteessa on vähän merkkejä tämänsuuntaisesta sosio-politiisesta muutoksesta.

Koen monien degrowth-genren kirjoittajien (Latouche, Pasanen, Ulvila, Hamilton) toistaman politiikkakäsityksen vieraaksi. Demokratian ja sivilisaatiomuutoksen mahdollisuudet nähdään kulttuurisen tason kamppailuissa ja uusia kysymyksiä agendalle nostavissa kansalaisjärjestöissä, mutta vaikuttaminen ”institutionaalisessa politiikassa” (kuten puolueissa ja työmarkkinajärjestöissä) sivuutetaan liian helposti politikointina. Kulttuurisen kamppailun korostamisen takia degrowth-genren konkreettisesta yhteiskuntapolitiikasta on vaikea saada kiinni. Nykytilanteessa länsimaisten demokratioiden tilaa luonnehtii kasvanut epäluulo politiikkaa kohtaan, ennennäkemättömän aktiivinen kansalaisyhteiskunta sekä omaksi erilliseksi alueekseen yhteiskunnasta eriytynyt ”epäpoliittinen institutionaalinen politiikka” (Rosanvallon 2008). On vaikea nähdä, että politiikassa tapahtuisi suuri muutos, ilman että ylisuuresta ekologisesta jalanjäljestä ja eriarvoisuudesta huolestuneet kansalaiset aloittaisivat ”pitkän marssin läpi instituutioiden”.

Kasvukriitikoiden vaatimus kulttuurisen kamppailun käymisestä ja kapean homo economicus -maailmankuvan haastamisesta on kuitenkin tärkeä sekä ympäristöliikkeen että perinteisten vasemmistopuolueiden kannalta. Ernst Hillebrandin kaltaiset keskustelijat korostavat (2009), että sosialidemokratia poliittisena liikkeenä suhtautunut BKT:n ja kulutusmahdollisuuksien kasvuun liian optimisesti. Kasvun tulisi olla sosialidemokratian kaltaiselle liikkeelle ainoastaan väline laajempien yhteiskunnallisten päämäärien saavuttamiseen. Sosialidemokratian historiallisia tavoitteita ovat olleet yksilöiden vapauden ja itsemääräämisoikeuden laajentaminen. Hillebrand lienee oikeassa painottaessaan, että menestyäkseen edistyksellisten voimien olisi pystyttävä haastamaan ajatus kulutusmahdollisuuksien tarjoamasta onnesta. On muistettava, että 1900-luvun alussa eurooppalainen työväenliike pystyi muotoilemaan ajatuksen työväen emansipaatiosta. Emansipaatio on ideaali siitä, että yksilö ymmärtää oman toimintansa yhteiskunnalliset seuraukset.

Neil Lawson (2011) katsoo, että tuotannollisen antagonismin – työ ja pääoma – pohjalle historiallisesti rakentunut työväenliike on ollut kyvytön ymmärtämään kulutusyhteiskunnan muuttuvaa dynamiikkaa. Toisaalta lukemani degrowth-kirjallisuuden perusteella voi myös sanoa, että vauraan länsimaisen kulutusyhteiskunnan ekologista kestäättömyyttä analysoiva degrowth-liike on vaikeuksissa kuvatessaan nykykapitalismin muutoksia tuotannossa ja työmarkkinoilla. Esimerkiksi työmarkkinoiden kehittämisen suunnaksi määrittyä yleensä downshiftaus ja työajan lyhentäminen. Näkökulma työn tulosten oikeudenmukaisesta jakautumisesta ei ole kattavasti mukana kasvukriittisessä työelämädebatissa, vaikka tutkimuksissa (esim. ILO & IMF 2010 & Giovannoni 2010) palkansaajakorvausten osuuden kansantalouden funktionaalisessa tulonjaossa on huomattu pienentyneen lukuisissa maissa²⁶. Jos tuotantokelijätulot jakautuvat tasaisesti, ei ole tarvetta yhtä laajamittaiseen uudelleenjakoon.

26 *Giavannoni (2008) esittelee esimerkiksi aineistoa 25 teollisuusmaasta 1960-luvun lopusta vuoteen 2006. Aineiston mukaan palkansaajakorvausten osuus funktionaalisessa tulonjaossa laski 17 (mahdollisesti 19) maassa 25:stä. Palkansaajakorvausten osuus romahti myös Suomessa 1990-luvun aikana eikä osuus ole palannut aikaisemmalle tasolle (Pitkänen & Sauramo 2007). Eriarvoisuuden kasvu ja funktionaalisen tulonjaon muutokset ajoittuivat pääasiassa 1980-luvulle, mutta joissain tapauksissa myös 1990-luvulle kuten Suomen tapauksessa.*

Downshiftaus vastaa monien keskiluokkaisten yksilöiden ja kotitalouksien tarpeisiin viettää enemmän vapaa-aikaa perheen ja ystävien kanssa ja elää vähemmän stressaavaa elämää. Yksilöllinen ja post-materiaalinen näkökulma työelämän kehittämiseen saattaa kuitenkin vieraannuttaa monet, etenkin pienipalkkaiset tai pitkäaikaistyöttömät, työelämäkeskustelusta. Liian monen ongelma on riittämätön toimeentulo työttömyyden tai liian pienen palkan takia. Suomeen ja moniin muihin Länsi-Euroopan maihin on muodostunut 1970-luvulta lähtien pysyvä pitkäaikaistyöttömien luokka. OECD-maissa työtätekevien köyhyydestä on muodostunut ”uusi sosiaalinen riski” 1990-luvulta lähtien (Airio 2008). Mielestäni kasvukriitikot ylikorostavat downshiftausta koko työelämän kehittämisen suuntana 2010-luvulla. Läheskään kaikki työelämän ongelmat eivät kuitenkaan palaudu ”liikaa rehkimiseen”.

Kasvukriitikoiden mukaan työväenliikkeen olisi elvytettävä historiallinen tavoitteensa lyhyemmästä työajasta (Pasanen 2011). Työajan lyhentämisen puolesta Suomessa puhuu empiirinen huomio siitä, että viime vuosikymmenten aikana työn tuottavuus on kasvanut nopeammin kuin vuosityöaika on lyhentynyt. Vuosityöajan lyhenemisen trendi kääntyi Suomessa 1980-luvulle tultaessa. Suomessa keskusteltiin vielä 1990-luvun lopulla – joukkotyöttömyyden kontekstissa – työajan lyhentämisestä 35 viikkotuntiin, mutta keskustelu työajan lyhentämisestä on sittemmin laantunut. (ks. esim. Kiander 1999) Vuonna 2008 suomalaisten keskimääräinen vuosityöaika oli 1728 tuntia ja eurooppalainen keskiarvo asettui 1676 tuntiin vuodessa. Ranskassa työskenneltiin keskimäärin 1542 tuntia, Saksassa 1432 tuntia ja Hollannissa 1389 tuntia vuodessa (Niemi 2010).

Pilvi Torstin ja Lauri Ihalaisen kokoamassa Kytetään työt käyntiin -raportissa hahmoteltiin palkansaajaliikkeen yhteistä tahtotilaa työelämän kehittämiseen. Raportissa korostettiin, että työajan kaavamainen lyhentäminen ei mitenkään automaattisesti vastaa harmaiden ylitöiden ongelmaan. Merkittävä osa työvoimasta tekee nykyään ylimääräistä työtä ilman korvausta, huolimatta muodollisista työajoista. Työajan lyhentämisen suhteen ensimmäinen prioriteetti voisikin olla palkattomien ja laittomien ylitöiden karsiminen sekä yksilöllisesti joustavien työaikajärjestelyjen tukeminen. (Kalevi Sorsa -säätö 2011) Työmarkkinoilla tarvitaan 2010-luvulla työmarkkinajärjestöjen ja julkisen vallan aikapolitiikkaa, jonka tehtäväksi määrittäytyy työn, perhe-elämän ja

vapaa-ajan yhteensovittamisen helpottaminen ja tätä kautta työurien pidentäminen. Kasvukriitikot ja palkansaajaliike voisivat löytää yhteisiä intressejä aikapolitiikan suhteen.

Degrowth-genren teksteissä työajan lyhentämisen ja työn oikeudenmukaisemman jaon katsotaan voivan merkittävältä osin ratkaista vauraiden maiden työllisyysongelmat. Työajan lyhentäminen tarjoaa tärkeän näköalan eurooppalaiseen työllisyyskeskusteluun, mutta 35 tunnin työviikko on kuitenkin kohdannut vaikeuksia Ranskassa ja sen työllisyysvaikutukset ovat tutkimusten mukaan kiistanalaisia (Estevão & Sá 2007). Kaipaisin kasvukriitikoilta monipuolisempaa näkökulmaa työllisyyspolitiikkaan. Eurooppalaisen talouskriisin keskellä raha- ja finanssipolitiikan toimet ovat työllisyyden näkökulmasta avainasemassa. Olisivatko kasvukriitikot valmiita elvytystoimiin kokonaisyksynnän ja työllisyyden tason parantamiseksi vai ilmentävätkö elvytystoimet kategorisesti paluuta samaan vanhaan kasvupolitiikkaan? Minkälaisia toimia tarvittaisiin EU-maiden teollisuuspolitiikassa kestävän rakennemuutoksen edistämiseksi? Mitä koulutuspolitiikassa tulisi tehdä, jotta työvoiman tarjonta ja kysyntä saataisiin kohtaamaan paremmin työmarkkinoilla?

Kansainvälinen degrowth-liike tavoittelee ekologisen kestävyuden lisäksi sosiaalista tasa-arvoa. Liikkeen suhtautuminen hyvinvointivaltioon ja julkiseen hyvinvointivastuuseen on kuitenkin kaikkea muuta kuin selkeä, sillä yhteisöjen odotetaan ottavan entistä enemmän hyvinvointivastuuta kansalaisten vapaa-ajan lisääntyessä. Esping-Andersenin (1990) klassisten hyvinvointivaltiotyypittelyn mukaan Pohjoismaissa yksilöiden elintaso ja hyvinvointi ovat olleet vähiten riippuvaisia kyvystä hankkia tuloja markkinoilla. Tosin Pohjoismaissakin on siirrytty hyvinvointivaltiokehityksessä viimeistään 1990-luvusta lähtien karsinnan, rajoittamisen ja sopeuttamisen aikaan (Julkunen 2001). Useissa kasvukriittisissä puheenvuoroissa painotetaan, että valtion verotulot eivät tule kasvamaan, ja että meidän on rakennettava hyvinvointivaltion instituutiot uusiksi. Mikä on oikeastaan julkinen hyvinvointivastuun laajuus kasvun jälkeisessä taloudessa? Mistä julkisista toiminnoista kasvukriitikot olisivat valmiita karsimaan?

Hyvinvointivaltion tulevaisuus ja uudistaminen olisi tärkeä kytkeä suoremmin debattiin, jossa pohditaan elämäntapamme ekologista kestävyyttä. Miten hyvinvointivaltion uudistaminen voisi edesauttaa suomalaisten eko-

logisen jalanjäljen pientymistä, joka on yksi maailman painavimmista²⁷. Onko tuottamamme suuri ekologinen jalanjälki kestävämpään elämäntapaan liittyvä kysymys vai kuinka suuren osan jalanjälkeä selittävät energiain-
tensiivinen tuotannon rakenne, pitkät etäisyydet ja pieni asukasmäärä? Suomessa Ilmo Massan ja Tuuli Hirvilammen (2009, 119) kaltaiset tutkijat ovat herätelleet keskustelua ympäristösosiaalipolitiikasta, mikä korostaa hyvinvoinnin tavoittelun ekologisia reunaehtoja. Tulevina vuosina on tarkoituksenmukaista pyrkiä ”hyvinvointivaltion kestävä kehityksen kehään”, jossa pidetään yllä hyvinvoinnin taso, mutta ohjataan kehitystä ekologisesti kestävänsuuntaan.

Ruotsissa sosialidemokraattinen puolue SAP on kytkenyt ekologisen imperatiivin keskusteluun hyvinvointivaltiosta ”vihreän kansankodin” käsitteen kautta. Suomessa hyvinvointivaltiokeskustelun päälinjat ovat toistaiseksi kulkenet talouskasvun, kilpailukyvyn, työllisyyden, julkisen talouden kestävyuden sekä eriarvoisuuden ympärillä. Hirvilammen (2009, 272–273) mukaan ympäristösosiaalipolitiikka kysyy, mitkä ovat perustarpeita, ja miten nämä suhtautuvat kulutusyhteiskunnan normeihin? Miten hyvinvoinnin korkea taso ja ekologisen jalanjäljen pienentäminen voitaisiin yhdistää? Koko yhteiskuntapolitiikkaa tulisi Hirvilammen mukaan arvioida ympäristönäkökulmasta ja 2010-luvulla tarvitaan ajatuksia herättäviä tutkimuksia globaalin talouden, luonnonvarojen kulutuksen ja hyvinvointivaltion kolmiyhteydestä.

Degrowth on onnistunut nostamaan julkiseen keskusteluun elämäntapamme kestävämyyden ja planeetan rajat. Liike on myös onnistunut horjuttamaan talouskysymyksiin liittyvää asiantuntijavaltaa. Kasvukeskustelusta on tullut kasvukritiikin ansiosta entistä poliittisempi, sillä nyt keskusteluun talouskasvusta ovat voineet osallistua muutkin kuin tuotantofunktioita tulkitsevat taloustieteilijät. Henkilökohtaisesti pohtisin politiikan uudistamista ensisijaisesti ekologisen modernisaation sekä kasvun hedelmien oikeudenmukaisemman jakautumisen näkökulmasta. Kriittistä keskustelua politiikan suunnasta kuitenkin tarvitaan. Tim Jacksonin sanoin, meillä ei ole vielä käsitystä siitä, miltä sellainen talousjärjestelmä näyttää, jonka hiili-intensiteetti olisi 130 kertaa nykyistä alempi.

27 WWF:n *Living Planet -raportin* (2010) mukaan Suomen ekologinen jalanjälki on maailman 12. painavin.

Lähteet

- Ahokas, Jussi.** 2010. Kokonaiskysynnän merkitys kapitalistisessa talousjärjestelmässä. Teoksessa Antti Alaja & Hildur Boldt (toim.) 2010. Tehokkaiden markkinoiden harha. Näkökulmia nykykapitalismin kriisiin. Kalevi Sorsa Säätiön julkaisuja 1/2010.
- Airio, Ilpo.** 2008. Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective. Studies in social security and health 92. Kela Research Department.
- Andersson, Jenny.** 2009. När framtiden redan hänt. Socialdemokrati och folkhemnos-talgin. Stockholm: Ordfront.
- Arestis, Philip.** 1996. Post-keynesian economics: towards coherence. Cambridge Journal of Economics 1996, 111-135.
- Bellamy Foster, John.** 2010. Degrowth or Die? <http://www.redpepper.org.uk/degrowth-or-die/>. (Ladattu 3.9.2011).
- Berg, Annukka.** 2010. About the essence of degrowth. <http://www.degrowthfinland.fi/about-the-essence-of-degrowth/>. (Ladattu 16.5.2011).
- Bruun, Otto & Eskelinen, Teppo & Kauppinen, Ilkka & Kuusela, Hanna.** 2009. Imateriaalitalous. Kapitalismin uusin muoto. Helsinki: Gaudeamus.
- Crouch, Colin.** 2011. The Strange Non-Death of Neoliberalism. Cambridge: Policy Press.

- Degrowth Declaration Barcelona.** 2010. Second international conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity.
- Dullien, Sebastian & Herr, Hansjörg & Kellermann, Christian.** 2011. Decent Capitalism. A Blueprint for Reforming Our Economies. London: Pluto Press.
- Eriksson, Ralf & Andersson, Jan-Otto.** 2010. Elements of Ecological Economics. London and New York: Routledge.
- Eskelinen, Teppo.** 2011. Preface: Growth – an Indicator of the Past. Teoksessa Teppo Eskelinen (toim.). 2011. The Left Between Growth and De-Growth. http://www.transform-network.net/uploads/media/transform__the_left_between-growth_and_degrowth.pdf. (Ladattu 16.9.2011).
- Eskelinen, Teppo & Sorsa, Ville-Pekka.** 2011. Hyvä talous. Helsinki: Like.
- Esping-Andersen, Gösta.** 1990. Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Policy.
- Estevão, Marcello & Sá, Filipa.** 2007. The 35-Hour Workweek in France: Straight Jacket or Welfare Improvement? http://www.cepr.org/meets/wkcn/9/973/papers/estevao_sa.pdf. (Ladattu 10.10.2011)
- Fournier, Valerie.** 2008. Escaping from the economy: the politics of degrowth. International Journal of Sociology and Social Policy Volume: 28 Issue: 11/12 2008.
- Giddens, Anthony.** 1998. The Third Way: The Renewal of Social Democracy. Cambridge: Policy Press.
- Giovannoni, Olivier.** 2008. Functional Distribution of Income, Inequality, and the Incidence of Poverty: Stylized Facts and the Role of Macroeconomic Policy. For the United Nations Research Institute for Development. Report on Poverty Reduction and Policy Regimes.
- Glyn, Andrew.** 2006. Capitalism Unleashed. Finance, Globalization and Welfare. Oxford: University Press.

- Hamilton, Clive.** 2003. *Growth Fetish*. Sydney: Allen & Unwin.
- Hamilton Clive.** 2006. What`s left? The Death of Social Democracy. A talk to the Fabian Society, Melbourne, 8th March 2006 on the occasion of the publication of *What`s Left? The death of social democracy*. Quarterly Essay 21.
- Hamilton, Clive.** 2010. Consumerism, self-creation and prospects for a new ecological consciousness. *Journal of Cleaner Production* 18 (2010), 571–575.
- Harjes, Thomas.** 2007. *Globalization and Income Inequality: A European Perspective*. IMF Working Paper 07/169.
- Haukioja, Teemu & Kaivo-oja, Jari.** 1998. Talouskasvu ja ympäristö: kestäväntöntä vai kestävää kasvua teollisuusmaissa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1/1998.
- Hillebrand, Ernst.** 2009. *A Society of Empowered Citizens. Outline of a social democratic project for the twenty-first century*. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06910.pdf>. (Ladattu 1.8.2011).
- Hillebrand, Ernst & Maas, Gero.** 2011. *Zehn Kernfragen zur Zukunft der Sozialdemokratie in Europa. Auf der Suche nach einer neuen politischen Erzählung für eine solidarische Gesellschaft in Europa*. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/08559.pdf>. (Ladattu 25.10.2011).
- Hirvilammi, Tuuli.** 2009. Kohti ympäristösosiaalipolitiikkaa. *Janus* vol 17 (3) 2009, 269–277.
- Hjerppe, Reino & Kiander Jaakko.** 2006. *Julkiset menot ja taloudellinen kasvu*. Teoksessa *Teoksessa Reino Hjerppe & Seppo Kari & Jaakko Kiander. 2006. Kasvumallin muutos ja veropolitiikan haasteet*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Hoffren, Jukka.** 2011. *Todellisen hyvinvoinnin seurantavälineen kehittäminen*. Teoksessa *Ville Ylikahri (toim.). 2011. Onnellisuustalous*. Helsinki: Vihreä Sivistysliitto ry.

International Labour Organisation (ILO) & International Monetary Fund (IMF).

2010. The Challenges of Growth, Employment and Social Cohesion. Discussion document. Joint ILO-IMF conference in cooperation with the office of the Prime Minister of Norway.

Jackson, Tim. 2009. Prosperity Without Growth: Economics for a Finite Planet. London and New York: Earthscan.

Joutsenvirta, Maria & Järvensivu, Timo & Järvensivu, Paavo. 2011. Epilogi: Hyvinvointia lisäävä liiketoiminta kasvuttomassa yhteiskunnassa. Teoksessa Maria Joutsenvirta, Minna Halme, Mikko Jalas & Jukka Mäkinen. 2011. Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa. Helsinki: Gaudeamus.

Julkunen, Raija. 2001. Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Järvensivu, Paavo & Järvensivu, Timo. 2011. Degrowth-liike Suomessa. <http://www.megafoni.org/degrowth-liike-suomessa/>. (Ladattu 1.8.2011.)

Kalevi Sorsa Säätiö. 2011. Kytetään työt käyntiin. Voimaa työllisyysvoimalasta. Johdopäätökset Lauri Ihalainen ja Pilvi Torsti. Kalevi Sorsa Säätiön julkaisuja 1/2011.

Kallis, Giorgios. 2011. In defence of degrowth. *Ecological Economics* 70 (2011) 873–880.

Kerschmer, Christian. 2010. Economic de-growth vs. steady-state economy. *Journal of Cleaner Production* 18 (2010) 544–551.

Kiander, Jaakko. 1999. Työajan lyhentäminen ja työllisyys. Tutkimuslauseita 152. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos.

Kiander, Jaakko. 2006. Suomalaisen kasvumallin muutos: kansallisesta kasvupolitiikasta globaalitalouteen. Teoksessa Reino Hjerpe & Seppo Kari & Jaakko Kiander. 2006. Kasvumallin muutos ja veropolitiikan haasteet. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

- Latouche, Serge.** 2009. Farewell to Growth. London: Polity.
- Lawson, Neil.** 2011. The London Riots and the Rise of Consumerism: what are the implications for social democracy? A speech by Neal Lawson, Chair of Compass to the Kalevi Sorsa Foundation 16th September 2011 in Helsinki.
- Martinez-Alier, Joan.** 2009. Options for Socially Sustainable Economic Degrowth. Teoksessa Leida Rijnhout, Thomas Schauer (Eds.). Socially sustainable degrowth.
- Martinez-Alier, Joan; Pascual, Unai; Franck-Dominique, Vivien; Zaccai, Edwin.** 2010. Sustainable de-growth: Mapping the context, criticisms and future prospects of an emergent paradigm. *Ecological Economics* 69 (2010) 1741–1747.
- Massa, Ilmo.** 2009. Vihreä sopimus uutena yhteiskuntapolitiikan strategiana. *Janus* vol 17 (3) 2009, 231–247.
- Meadows, Donella & Meadows, Dennis & Randers, Jorgen.** 2005. Kasvun rajat. 30 vuotta myöhemmin. Helsinki: Gaudeamus.
- NEF.** 2006. Growth Isn't Working. The Unbalanced Distribution of Benefits and Costs from Economic Growth. London: New Economics Foundation.
- NEF.** 2010a. 21 hours. Why a shorter working week can help us all to flourish in the 21st century. London: New Economics Foundation.
- NEF.** 2010b. Growth Isn't Possible. Why We Need a New Economic Direction. London: New Economics Foundation.
- Niemi, Matti.** 2010. Suomalainen tekee töitä 300 tuntia pidempään. *Taloussanomat* 28.12.2010. <http://www.taloussanomat.fi/tyo-ja-koulutus/2010/12/28/suomalainen-tekee-toita-300-tuntia-pidempaan/201017920/139>. (Ladattu 15.6.2011).
- OECD.** 2008. Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries. Paris: OECD.

- OECD.** 2011. Towards Green Growth. Summary for Policy Makers. May 2011. Paris: OECD.
- Ott, Konrad.** 2010. Variants of Degrowth and Democratization with Democracy: A Conceptual Relationship. Conference proceedings. 2nd Conference on Economic Degrowth for Ecologic Sustainability and Social Equality.
- Paech, Nico.** 2011. Vom vermeintlich nachhaltigen Wachstum zur Postwachstumsökonomie, in: Ratz, W./Von Egan-Krieger, T. u.a. (Hrsg.): Ausgewachsen! Ökologische Gerechtigkeit. Soziale Rechte. Gutes Leben. Hamburg: VSA Verlag.
- Paech, Nico.** 2010. Die Legende vom nachhaltigen Wachstum. Le Monde diplomatique Nr. 9288 vom 10.9.2010.
- Pasanen, Jarna.** 2011. Työajan lyhentäminen ja työn jakaminen - uudistuksia kohti koulutaloutta? Esitelmä 11.3.2011 Kalevi Sorsa -säätion seminaarissa.
- Pasanen, Jarna & Ulvila, Marko.** 2010. Vihreä uusjako. Fossiilikapitalismista vapautteen. Helsinki: Like.
- Pitkänen, Ritva & Sauramo, Pekka.** 2007. Työn ja pääoman välinen tulonjako: miten yritykset ovat käyttäneet runsaat voittonsa? Teoksessa Heikki Taimio (toim.). 2007. Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Helsinki: Työväen sivistysliitto.
- Powalla, Oliver.** 2011. Die zwei Fragen der Wachstumskritik: Gesellschaftsmodelle an den sozial-ökologischen Grenzen. Teoksessa Werner Rätz & Tanja Egan-Krieger (toim.). 2011. Ausgewachsen. Ökologische Gerechtigkeit. Soziale Recht. Gutes Leben. Hamburg: VSA Verlag.
- Reich, Robert.** 2007. Supercapitalism. The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life. New York: Alfred A. Knopf.
- Rifkin, Jeremy.** 2009. Leading the Way to the Third Industrial Revolution: A New Energy Agenda for the European Union in the 21st Century -The Next Phase of European Integration. <http://www.foet.org/packet/Global.pdf>. (Ladattu 15.6.2011).

- Rijnhout, Leida & Schauer, Thomas.** 2009. Socially sustainable economic degrowth. Proceedings of a Workshop in the European Parliament on April 16, 2009 hosted by Bart Staes MEP and The Greens / European Free Alliance.
- Rosanvallon, Pierre.** 2008. Counter-Democracy. Cambridge University Press.
- Rätz, Werner & Egan-Krieger, Tanja.** 2011. Ausgewachsen. Ökologische Gerechtigkeit. Soziale Recht. Gutes Leben. Hamburg: VSA Verlag.
- Savela, Olli.** 2009. Hyvinvointia ei voi mitata yhdellä luvulla. Tieto&trendit 1/2009.
- Savela, Olli.** 2011. Kansantalouden tilinpito, tuotannon rajaus ja taloudellinen hyvinvointi. Esitelmä Paasitorinissa 25.1.2011.
- Schmelzer, Matthias & Passadakis, Alexis.** 2010. Degrowth - 12 lines of flight for a just economy beyond growth. http://postwachstum.files.wordpress.com/2010/10/justdegrowth_12_lines_of_flight1.pdf. (Ladattu 15.6.2011).
- Schmelzer, Matthias & Passadakis, Alexis.** 2011. Postwachstum: Krise, ökologische Grenzen und soziale Rechte. Hamburg: VSA Verlag.
- Schneider, Francois & Kallis, Giorgos & Martinez-Alier, Joan.** 2010. Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue. *Journal of Cleaner Production* 18 (2010) 511–518.
- Schneider, Francois.** 2010. Multiple Sources, Dimensions, and Strategies of Degrowth. 2nd Conference for Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity.
- Seidl, Irmis & Zahrnt, Angelika.** 2011. Abschied vom Paradigma des Wirtschaftswachstums. Teoksessa Irmis Seidl ja Angelika Zahrnt. 2011. Postwachstumsgesellschaft. Konzepte für die Zukunft.
- Simpura, Jussi.** 2009. Stiglitzin komissio paaluttaa yhteiskuntien edistyksen ja hyvinvoinnin mittaamisen tämän päivän maailmaan. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(2009): 5.

- Spangenberg, Joachim.** 2010. Degrowth and Sustainable development. Knowledge Collaboration & Learning for Sustainable Innovation ERSCP-EMSU conference, Delft, The Netherlands, October 25–29, 2010.
- Spangenberg, Joachim.** 2011. Das Janusgesicht der Postwachstumsökonomie. Teoksessa Darf's ein bisschen mehr sein? Von der Wachstumsgesellschaft und der Frage nach ihrer Überwindung.
- Stern, David.** 2003. The Environmental Kuznets Curve. Internet Encyclopaedia of Ecological Economics. <http://www.ecoeco.org/pdf/stern.pdf>. (Ladattu 15.8.2011).
- Stiglitz, Joseph.** 2010. Freefall. America, Free Markets and the Sinking of the World Economy. New York and London: W. W. Norton & Company.
- Stiglitz, Joseph.** 2011. Vanity Fair. Of the 1%, by the 1%, for the 1%. <http://www.vanityfair.com/society/features/2011/05/top-one-percent-201105>. (Ladattu 15.9.2011).
- Suhonen, Daniel.** 2010. Socialdemokratins (sista) chans? Tvärdrag. Nr 1 2010.
- Sulkunen, Pekka.** 2009. The Saturated Society. Governing Risk and Lifestyles in Consumer Culture. London: Sage.
- Turunen, Elina & Ulvila, Marko.** 2010. Kasvua purkamalla tasapainoiseen ilmastoon. Teoksessa Outi Hakkarainen ja Mira Käkönen (toim.). 2010. Kenen ilmasto? Helsinki: Into Kustannus.
- United Nations Environmental Programme (UNEP).** 2011a. Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth. International Resource Panel.
- United Nations Environmental Programme (UNEP).** 2011b. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. Green Economy Report.

- van den Berg, Jeroen C.J.M.** 2011. Environment versus growth — A criticism of “degrowth” and a plea for “a-growth”. *Ecological Economics* 70 (2011) 881–890.
- van den Berg, Jeroen C.J.M.** 2009. Relax about GDP growth: implications for climate and crisis policies. *Journal of Cleaner Production* 18 (2010) 540–543.
- Victor, Peter.** 2008. *Managing Without Growth. Slower by Design, Not Disaster.*
- Weizsäcker, Ernst Ulrich von & Hargroves, Karlson & Smith, Michael.** 2010. *Faktor fünf. Die Formel für nachhaltiges Wachstum.* München: Droemer Verlag.
- Weizsäcker, Ernst von.** 2011. Fortschritt muss nachhaltig werden. *Neue Gesellschaft/ Frankfurter Hefte* 9/2011.
- World Commission on Environment and Development.** 1987. *Our Common Future.* Oxford: University Press.
- Wolf, Stephan.** 2010. Non-Growth Market Economies. 2nd Conference on Economic Degrowth for Ecological Sustainability and Social Equity.
- WWF.** 2010. *Living Planet Report 2010. Biodiversity, biocapacity and development.*

Kirjoittajat

YTK Antti Alaja työskentelee Kalevi Sorsa -säätiössä Kohti kestävä kasvua -projektin koordinaattorina.

